

UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA FILOZOFICKÁ

ŠAMANISMUS DNES
BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2014

Martina Muselová

Univerzita Pardubice

Fakulta Filozofická

Martina Muselová

Šamanismus dnes.

Srovnání šamanismu a neošamanismu

Bakalářská práce

2014

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury: **viz příloha**

Vedoucí bakalářské práce:

doc. ThDr. Ivan Štampach

Katedra religionistiky

Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2012**

Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2013**

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.
děkan

S.

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Ústí nad Orlicí dne 19. 3. 2014

Martina Muselová

SOUHRN

Tato práce se zaměřuje na současný šamanismus a neošamanismus. Vychází z literatury i z vlastního výzkumu. Nejprve nabízí stručný nástin vývoje těchto konceptů. Ukazuje, že má religionistika problém s tím, jak šamanismus a neošamanismus chápat. Tento problém spočívá v tom, že religionistika nemá jedinou definici náboženství. V případě šamanismu a neošamanismu není zcela jasné, zda je vhodné je chápat jako náboženství. Proto je raději označují jako spirituality. Ovšem ani rozdíl mezi náboženstvím a spiritualitou není z religionistického hlediska neproblematický. Šamanistická i neošamanistická spiritualita podle mě směřuje k integraci všeho do jednoho celku skutečnosti. Vzhledem k mnohotvárnosti šamanismu a neošamanismu navrhuji rozlišit tři aspekty každého z nich, totiž aspekt rituální, aspekt kosmologický a aspekt sociální. Díky tomu lze šamanismus a neošamanismus odlišit od soukromého experimentování s psychotropními látkami. Šamanismus a neošamanismus nezbytně zahrnují léčivé působení v širokém smyslu slova, a proto má šaman či neošaman nezbytný význam pro společnost, ve které žije. Za druhé se tato práce snaží šamanismus a neošamanismus srovnat. Jejich rozlišování umožňuje mluvit o jejich vzájemném vlivu a odlišit jejich různé inspirační zdroje. Obojí se může lišit tím, na jaké společenské podmínky reaguje. V případě neošamanismu navíc dává smysl mluvit o tendencích vzdalujících neošamanismus spiritualitě a přibližujících ho naopak nástroji k získání soukromé psychotropní nebo extatické zkušenosti.

KLÍČOVÁ SLOVA

šamanismus, neošamanismus, spiritualita, rituální aspekt, kosmologický aspekt, sociální aspekt

SUMMARY

This work focuses on contemporary shamanism and neoshamanism. It is based on literature and my own research. Firstly it offers short schema of development of these concepts. It shows that Religious Studies have a problem how to understand shamanism and neoshamanism. This problem consists in the fact that Religious Studies doesn't have only one definition of religion. In the case of shamanism and neoshamanism it is not absolutely clear if it is appropriate to understand both of them as religions. And that's why I rather call them spiritualities. However the difference between religion and spirituality is also problematic. In my opinion shamanistic and neoshamanistic spirituality leads to integration of everything into the whole of universe. Because of variety of forms of shamanism and neoshamanism I suggest distinguishing three aspects of them, namely ritual aspect, cosmological aspect and social aspect. Thanks to this distinction shamanism and neoshamanism may be distinguished from private experiments with psychotropic drugs. Shamanism and neoshamanism necessarily include healing effects in a broader sense of the word. Therefore shaman or neoshaman is necessarily connected with the society in which he lives. Secondly this work tries to compare shamanism and neoshamanism. Their difference enables us to speak about influence of them on each other and to distinguish their different inspirational sources. Both of them can differ in social conditions to which it responds. In the case of neoshamanism it makes sense to speak about tendencies that move neoshamanism away from spirituality and move it at the same time closer to instrument to gain some private psychotropic or ecstatic experience.

KEYWORDS

shamanism, neoshamanism. spirituality, ritual aspect, cosmological aspect, social aspect

Obsah

Úvod.....	8
1 Šamanismus	10
1.1 Co je šamanismus, problematika konceptu šamanismu	10
1.1.1 Zdroje konceptu.....	11
1.1.2 Vývoj konceptu	14
1.1.3 Současné definice šamanismu	17
1.1.4 Šamanismus jako předmět religionistiky	19
1.2 Šaman.....	20
1.2.1 Povolání šamana.....	21
1.2.2 Práce šamana	22
1.2.3 Sebepochopení současných šamanů	23
1.3 Shrnutí.....	24
2 Neošamanismus	25
2.1 Co je neošamanismus, problematika konceptu neošamanismu.....	25
2.1.1 Zdroje konceptu.....	26
2.1.2 Druhy neošamanismu	28
2.1.3 Neošamanismus jako předmět religionistiky	34
2.2 Neošaman	35
2.2.1 Povolání neošamana	36
2.2.2. Práce neošamana	36
2.2.3. Neošamani ve světě.....	37
2.2.4. Neošamani u nás.....	37
2.3. Neošamanská hnutí	39
2.3.1. Neošamanská hnutí ve světě.....	39
2.3.2. Neošamanská hnutí u nás	40
2.4. Kritické pohledy v rámci neošamanismu	42
2.5. Shrnutí.....	44
3. Srovnání šamanismu a neošamanismu.....	45
3.1. Konflikt tradičních šamanů a neošamanů	47
3.2. Vzájemný vliv tradičního šamanismu a neošamanismu.....	48
Závěr.....	49

Seznam literatury	50
Příloha	53

Úvod

Od 60. let 20. století roste zájem o šamanismus, vychází populární i odborná literatura týkající se šamanismu. Šamani z celého světa jezdí do Evropy, aby zde předváděli své rituály a přednášeli. A naopak lidé, kteří se o šamanismus zajímají a mají dostatek prostředků, provozují tzv. šamanský turismus¹, jezdí za tradičními šamany například do Amazonského pralesa nebo na Sibiř, kde jim tito šamani předvádějí své rituály, často upravené tak, aby udržely pozornost diváků.² S těmito jevy souvisí fenomén označovaný jako neošamanismus či neo-šamanismus. Lidé, kteří mají o šamanismus hlubší zájem, avšak nepocházejí z tradičních šamanských kultur, se stávají šamany – lépe řečeno neošamany - právě díky šamanskému turismu, díky různým „šamanským příručkám“ a vlastnímu experimentování se šamanskými technikami. To, co se naučí, pak používají při své praxi osobních poradců, terapeutů, koučů či léčitelů, nebo si zakládají přímo vlastní šamanské praxe a předávají své znalosti dalším zájemcům o šamanismus.

V první části práce se pokusím schematicky představit vývoj konceptu šamanismu a neošamanismu a ukázat tak podle mně převažující způsoby chápání těchto dvou fenoménů. Z tohoto vývoje bych chtěla vyvodit důsledky pro to, jak se šamanismem a neošamanismem teoreticky zabývat. Snažím se přiblížit současný šamanismus a neošamanismus a porovnat je. Při zkoumání fenoménu neošamanismu se zaměřím také na jeho pozorování v českém prostředí, jak o něm píše někteří čeští religionisté a jak jsem ho pozorovala já. Na závěr se pokusím odpovědět na otázky, v čem se liší a shodují současný tradiční šamanismus a neošamanismus, šamani a neošamani, jak se šamanismus a neošamanismus navzájem ovlivňují a co by z toho mohlo vyplývat pro jejich chápání.

Ve své práci vycházím zvláště z *Úvodu do šamanismu* Thomase A. DuBoise, který mapuje současná chápání fenoménu šamanismu a jeho výzkum, z přehledu *Svět šamanů* od Pierse Vitebskyho, dále z knihy *Poselství šamanů* od Geseka von Lüpkeho, která nabízí reflexi současného chápání šamanismu v sedmnácti rozhovorech se šamany 21. století z různých částí světa, a také z příspěvků českých religionistů Zdeňka Vojtíška, Dušana Lužného a Ivana O. Štampacha, které se týkají neošamanismu. Použila jsem také knihu *Šamanismus a nejstarší techniky extáze* od Mircey Eliadeho, která je dnes již klasickým dílem

---

¹ Termín jsem si vypůjčila od Thomase A. DuBoise z názvu jedné podkapitoly jeho knihy *Úvod do šamanismu*, str. 318

² viz Zdeněk Vojtíšek: *Co je šamanské, je přirozeně lidské. Rozhovor s Pavlínou Brzákovou*. In: Dingir 4/2008. http://www.dingir.cz/pavlina_brzakova.shtml

týkajícím se šamanismu, a knihu *Vegetalismo* od Eduarda Luny, který zmapoval šamanismus v pralesních a městských oblastech Amazonie. Práce je doplněna informacemi a poznatky, které jsem získala na seminářích šamanů Markéty a Pavla Švarcových.

1 Šamanismus

1.1 Co je šamanismus, problematika konceptu šamanismu

Šamanismus je pokládán za archaický náboženský fenomén. Dosud se badatelé jednohlasně neshodli na tom, co přesně šamanismus je, neboť uchopit jej jako jeden celek je problematické. Vědci se rozcházejí také v názorech, zda tento termín aplikovat pouze na spiritualitu loveckých, pasteveckých a kočovných etnik v oblasti Sibíře, odkud výraz *šaman* pochází, či zda je možné jej aplikovat na další etnické skupiny subarktických oblastí Evropy a Severní Ameriky³, případně také na původní obyvatelstvo Jižní Ameriky. Často se však se šamanismem pracuje jako s fenoménem přítomným na všech obydlených kontinentech.⁴

Ústřední postavou šamanismu je šaman (či šamanka), prostředník mezi lidmi a světem duchů či bohů, léčitel, věstec, psychopomp, ten, kdo koná rituály a udržuje tradici. Někdy může být šaman zároveň politickým vůdcem skupiny. Jindy mohou být různé funkce šamanské role rozděleny mezi více typů šamanů v rámci jedné komunity, kdy jeden šaman se zabývá léčitelstvím, jiný odháněním zlých duchů, další stopováním zvěře atp. Někdy se určité šamanistické společnosti (např. některá sibiřská etnika) musí být schopné obejít bez šamana, například když čekají, až se narodí nový šaman. Mezitím může vykonávat rituály a udržovat tradici jiná osoba či osoby tím úkolem pověřené (například stařešinové kmene) a do jisté míry tak šamana zastoupit.

Kromě postavy šamana je šamanským tradicím společná představa dělení světa či kosmu na různé duchovní sféry. Základní rozlišení, které zdůraznil Eliade a které se vyskytuje především v představách sibiřských šamanů, je rozdělení na „horní“, „střední“ a „dolní svět“, přičemž svět každodenní lidské zkušenosti je šamany chápán jako střední svět. Představy o počtu úrovní „horních“ a „dolních“ světů se však v různých šamanských kulturách liší. Tyto světy jsou v představách šamanů většinou nějak propojené - pomocí stromu, sloupu, hory nebo jiné osy, po které se šaman jako jediná lidská bytost může v transu pohybovat podle potřeby, šaman však může v transu vcházet do těchto světů i různými jinými „průchody“ –

---

³ Viz např. Hultkrantz, Åke: *Domorodá náboženství severní Ameriky. Síla vizí a plodnosti*. Přel. Barbora Puchalská. Portál. Praha. 1999. ISBN 80-85190-99-0. Tento autor aplikuje termín šamanismus nejen na oblast Sibíře, ale i na subarktickou oblast Evropy a Ameriky.

⁴ Např. von Lüpke, Geseko: *Poselství šamanů*. Přel. Pavel Sojka. Práh. Praha. 2009. ISBN 978-80-7252-262-0 a Vitebsky, Piers: *Svět šamanů*. Přel. Josef Hegner a Břetislav Šnajder. Knižní klub k. s. ve spolupráci s nakladatelstvím Práh. Praha. 1996. ISBN 80-85809-43-5

například pomocí představy jeskyně⁵. Ne všichni šamani však potřebují ke své práci využívat trans.⁶

1.1.1 Zdroje konceptu

Nejprve upozorním na první interpretace šamanských praktik a na to, jak se proměňoval pohled na tyto praktiky. Využiji při tom zejména publikaci Thomase A. DuBoise, který těmto tématům věnuje ve svém *Úvodu do šamanismu* celou druhou kapitolu⁷. Smyslem tohoto výkladu je přiblížit způsoby chápání šamanismu, které vznikaly nejen v konfrontaci křesťanství s šamanismem a magickými praktikami. Šamanismus patří od počátku ke spiritualitám, které jsou pro křesťanské instituce cizí a podezřelé.

Ve 12. a 13. století se poprvé objevují útržkovité zprávy o rituálech a představách lidí, s nimiž přišli pisatelé (byli jimi většinou vzdělaní šlechtici nebo duchovní) do kontaktu prostřednictvím cestování, obchodování a ústní tradice. V latinském spisu *Historia Norwegiae* (1178 – 1220) lze nalézt první popis sámského (laponského) rituálu s jasně šamanskými prvky.⁸ První popisy šamanských rituálů „se vyznačují někdy až překvapivým stupněm fascinace, či dokonce obdivu.“⁹ Avšak, jak píše Thomas A. DuBois, již v této době se v křesťanském myšlení objevují „tvrdší pohledy na magické procedury a praktiky.“¹⁰ DuBois pokračuje vysvětlením: „Klíčové bylo, že hierarchie položila rovnítko mezi údajnou magií a kacířství a nakonec vytvořila instituci – inkvizici -, která měla trestat a stíhat obojí.“¹¹ K procesům s čarodějnicemi dále poznamenává: „Je těžké, ne-li zcela nemožné, zjistit, zdali některá doznání, vynucená na čarodějnicích před jejich popravou v období od 15. do 18. století, odrážejí nějakým způsobem šamanské praktiky nebo pozůstatek šamanství v lidových kulturách Evropy. Někdy se opravdu zdá, že tato svědectví odkazují k šamanským představám.“¹² Thomas A. DuBois se dále zmiňuje o Carlu Ginsburgovi, který ve své studii o italských čarodějnických tradicích a zemědělských kultech zkoumá inkviziční dokumenty týkající se selských „válečníků“, tzv. *benandanti* („dobrých chodců“), kteří opouštěli svá těla,

---

⁵ Představu jeskyně jako průchodu do dolního světa používají při svých seminářích například Pavel a Markéta Švarcovi, *Seminář Základy Šamanismu*, 25. 8. 2012, Praha - Dolní Počernice.

⁶ DuBois, kapitola 7, str. 134

⁷ DuBois, kapitola 2, str. 21-37

⁸ K tomu viz DuBois, str. 22

⁹ DuBois, str. 25

¹⁰ Tamtéž

¹¹ Tamtéž

¹² DuBois, str. 25-26

aby bojovali proti čarodějnicím a čarodějům. Ginsburgův popis nápadně připomíná šamanský trans a souboje mezi šamany. DuBois dodává, že tito *benandanti* „byli také považováni za schopné léčit a vykonávat úkony dobročinné magie.“¹³ Nakonec shrnuje: „Nakolik evropské zemědělské tradice...měly něco společného s duchovním cestováním šamanů a jejich styky s nadpřirozenem v jiných částech světa, je důležitou otázkou pro samostatnou vědeckou debatu.“¹⁴

Na druhou stranu filosofka, kulturoložka a badatelka v oblasti matriarchátu Heide Göttner-Abendrothová je o spojení evropských zemědělských tradic se šamanismem zcela přesvědčená. Zde čerpám z rozhovoru¹⁵ s ní v knize *Poselství šamanů* od Geseka von Lüpkeho. Podle této badatelky je šamanismus velmi raný kulturní stupeň¹⁶, jímž prošla všechna civilizovaná společenství včetně Evropy. Veškerá předkeltská kultura až do mladší doby kamenné a doby bronzové se podle Göttner-Abendrothové vyznačovala matriarchální¹⁷ společenskou strukturou a šamanskou spiritualitou: „Představa, že lidé tehdy pěstovali jen takzvanou ‘loveckou magii’, se pod tíhou důkazů jeví jako neopodstatněná. Ve skutečnosti se jednalo o šamanské rituály, jejichž ústředním tématem byl život lidí, život lesa a život divoké zvěře. Kromě toho můžeme předpokládat, že už ve starší době kamenné zaujímal centrální společenské postavení ženy. V žádném případě však nelze hovořit o ‘vládě žen’. Matriarchální společnost není založená na dominanci. Centrální postavení žen vyplývá z toho, že jim společnost přisuzuje roli ‘dárkyní života’, ale také ‘obnovovatelek života’. Matriarchální společnosti totiž vyznávaly cyklický model smrti a znovuzrození.“¹⁸ Göttner-Abendrothová vysvětluje, že když se ve střední Evropě objevili Keltové a Germáni, šamanská tradice pokračovala dál, a navzdory christianizaci nezanikla dokonce ani ve středověku, neboť šamanské prvky a kulturní praktiky zůstávaly zachované v nižších vrstvách obyvatelstva. Vyvozuje z toho, že matriarchální náboženství je zároveň náboženství šamanské, a že šamanskou a matriarchální spiritualitu lze považovat za synonyma. Šamanské náboženství se sice dochovalo v mnoha variantách (někdy částečně patriarchalizovaných), avšak své

---

¹³ DuBois, str. 26

¹⁴ DuBois, str. 27

¹⁵ Lüpke, str. 286-306

¹⁶ „Myslím, že každé archaické náboženství má šamanské kořeny. Na základě důkladných výzkumů jsem dospěla k přesvědčení, že šamanismus se vyvinul z matriarchálního kulturního stupně,“ Lüpke, str. 289

¹⁷ Pro pochopení pojmu matriarchátu, jak mu rozumí tato badatelka, a toho, jak se podle ní vztahuje k šamanismu, doporučuji přečíst si celý rozhovor s ní. (Tamtéž)

¹⁸ Lüpke, str. 290

matriarchální kořeny podle ní nezapře. Dále tvrdí, že médium je nedílnou součástí šamanského rituálu, a proto kněžky v matriarchálních společnostech jsou vždycky šamanky. A totéž podle ní platí o ženách, které byly na začátku novověku pronásledovány jako čarodějnice a které nazývá „evropskými šamankami“. K definitivnímu vymýcení šamanismu v Evropě dle jejího mínění došlo zhruba před pěti sty lety, zde ovšem opomíná sámské (laponské) šamanské tradice severní Evropy, které jsou dosud živé.

Ačkoliv se její pojetí šamanismu může zdát poněkud jednostranné, pokud jde o ztotožňování šamanské spirituality se spiritualitou matriarchální, Göttner-Abendrothová nabízí zajímavý a nový pohled na šamanismus, jelikož dosud, jak sama říká, se vědci zabývali spíše „mužským“ šamanismem a hledali jeho kořeny především v lovecko-sběračských kulturách.

DuBois je naproti tomu opatrnější v chápání čarodějnictví jako určité podoby šamanismu a popisuje další vývoj interpretování šamanismu z křesťanské perspektivy: „Při prvních setkáních ... přistupovali autoři studií k šamanským rituálům z důsledně křesťanské perspektivy a aplikovali na ně dualitu dobro/zlo židokřesťanského myšlení takovým způsobem, že zachytili jen velmi nedokonale spletnosti domorodých světonázorů a praktik. Tato křesťanská perspektiva vedla zpočátku k tendenci nazírat šamanské praktikující jako podivínské a pomýlené, později se pohled západních intelektuálů ještě přiosřtil a oni začali popisovat šamanismus jako nenapravitelně ďábelský.“¹⁹ Teologové 17. století naopak tvrdili, že víra v čarodějnice a magii je pošetilá, jak ze strany pachatelů, tak ze strany trestajících autorit.²⁰ „Pojmy jako *d'ábelský*, *pekelný* a *démonský* se i nadále objevovaly v tištěných popisech šamanských aktivit, ale stále více v metaforickém a otcovsky shovívavém tónu,“²¹ tvrdí DuBois.

V Ruském carství se až na začátku 18. století car Petr Veliký rozhodl vymýtit nekřesťanské praktiky na svém území. „Rané popisy šamanských praktik, pořízené cestovateli a ortodoxními duchovními, opakovaně zaznamenávají laxnost pravoslavné víry k odmítání nebo potlačování těchto tradic,“²² píše DuBois. Uvádí také, že právě v pamětech jednoho

---

¹⁹ DuBois, str. 21

²⁰ DuBois, str. 28

²¹ Tamtéž

²² DuBois, str. 29

pravoslavného kněze ze 17. století, který se jmenoval Avvakum²³, je poprvé použit evencký (tunguzský) kořen *šaman* jakožto označení pro praktikující šamanismu. Tento termín posléze přejal nizozemský cestovatel Nicolas Witsen, který ho použil jako podstatné jméno *schaman* ve svém německy psaném textu z roku 1692.²⁴

V této podkapitole jsem se pokusila ukázat, kde se objevil termín *šaman*. Tento termín je od počátku spojen s určitými interpretacemi a porozuměními, které jsou na něm relativně nezávislé a které se dodnes uplatňují při chápání mimokřesťanských spiritualit, jako je právě šamanismus. Vzhledem k tomu, že šamanismus chápu jako svébytný fenomén, nepovažuji za vhodné zcela jej převádět například na čarodějnictví. Šamanismus by totiž mohl být chápán i jako spojený například s křesťanstvím.²⁵ Šamanismus je podle mě třeba chápat s ohledem na jeho rozmanitost, což jednostranné interpretace neumožňují.

1.1.2 Vývoj konceptu

V této podkapitole se budu zabývat dalšími mezníky v chápání šamanismu. V roce 1673 vyšla kniha *Lapponia*, která čerpá ze svědectví luteránských duchovních, kteří popisovali sámské šamanské tradice²⁶, věštění pomocí bubnování a jiné prvky, které se nakonec staly známými pod pojmem klasický šamanismus.²⁷ Kniha byla sepsána na objednávku švédských královských úřadů a měla demonstrovat, že švédská monarchie netoleruje žádnou podobu čarodějnictví. *Lapponia* se stala nesmírně populární mezi evropskými intelektuály, vyšla v několika jazycích a napomohla také vytvoření pojmu *primitivní náboženství*.²⁸ V následujícím století po vydání *Lapponie* byly sámské šamanské tradice potlačovány státní švédsko-finskou a dánsko-norskou církví, a tyto procesy začaly i v

---

²³ „pravoslavný kněz Avvakum, který byl na Sibiři ve vyhnanství v letech 1653-1664 popisuje ve svých pamětech odsouzeníhodné chování důstojníka, který vyhledal evenckého věštce, aby se dozvěděl výsledek nadcházející bitvy.“ DuBois, str. 29

²⁴ DuBois, str. 30

²⁵ Tento návrh se podle mě jistým způsobem objevil ve sloupku Adama Borziče: „Jurodivými byli označováni ti, kteří výstředním jednáním vyjadřovali svou víru a následovali Krista. Jurodiví neboli blázni pro Krista představují spojení prorockého a svého druhu šamanského prvku. Svými bláznivými kousky nezřídka pranýřovali hříchy státní i církevní moci.“ Adam Borzič sice dále nevysvětluje, co myslí „šamanským prvkem“, ale to neznamená, že nevystihuje něco, co je charakteristické pro šamanismus v širokém slova smyslu. Borzič, Adam: *Křesťanství dnes potřebuje jurodivé, heretiky a protestanty*. In: Deník Referendum. 17. 8. 2012. <http://denikreferendum.cz/clanek/13764-krestanstvi-dnes-potrebuje-jurodive-heretiky-a-protestanty>

²⁶ Sámové (nebo též Laponci) jsou nejstarší etnickou skupinou žijící v Laponsku (oblast střední a severní Skandinávie, Finska a poloostrova Kola).

²⁷ DuBois, str. 31

²⁸ Tamtéž

Rusku. Sám Johanness Schefferus, luteránský duchovní, který knihu sepsal, považoval zdroj těchto tradic za démonický.²⁹

Podle DuBoise byli po většinu 18. století v Evropě šamani chápáni jako nepřátelé rozumu: „Ačkoli osvícenecké neschvalování ‘pověřivosti’ samozřejmě občas vedlo k tvrdému zacházení s domorodými kulty a praktikujícími, tento postoj mohl být také z velké části příčinou blahosklonnosti světských mužů vědy.“³⁰ DuBois dále cituje jako typický příklad Louise Armanda, barona de La Hontan (1703), který ve svém cestopise detailně zkoumá náboženské představy i léčitelské tradice algonkinských kmenů z oblasti Velkých jezer. Píše o nich skepticky, „přenechává víru důvěřivým domorodcům a jezuitům, zatímco on sám, světský muž vědy, je schopen snadno prohlédnout léčitelovy úskoky“³¹. Pozoruhodné však je, že „La Hontan rozšiřuje tento obraz nedůvěry [šamanským léčitelům] dokonce i na domorodce samotné“³². Se shovívavou přezíravostí píše také Kateřina Veliká (1762-1796) svou komedii o pěti dějstvích *Sibiřský šaman*. „Zatímco se snažila pokračovat v politice potlačování svého předchůdce Petra I. a vroucně doufala, že se jí podaří zbavit říši vší pověřivosti, rozhodla se nicméně líčit šamanské praktiky jako směšné,“³³ podotýká DuBois. Šamany a jejich klienty vylíčila „jako pomýlené prostřáčky, zoufale potřebující osvícení“³⁴.

S postupující kolonizací přestávali intelektuálové vidět šamanismus s takovým strachem a naléhavostí a v 19. století začali šamany považovat „za součást zanikajícího řádu, okénko do podivuhodného fungování primitivní mysli nebo památku na jinou fázi lidského kulturního vývoje.“³⁵ Začali je vyhledávat, „aby s nimi vedli rozhovory, prováděli pozorování a analýzy, konečně si jisti neúprosným triumfem židokřesťanství nad vší vnější parádností barbarismu, až jim to téměř bylo líto,“³⁶ míní DuBois. V této souvislosti mohl být šamanismus konečně uchopen jako předmět studia nové „vědy“ o dějinách náboženství. Podle DuBoise se však na šamanské tradice nikdy nepohlíželo s absolutní vědeckou objektivitou.³⁷

---

29 Tamtéž

30 DuBois, str. 32

31 DuBois, str. 33

32 Tamtéž

33 DuBois, str. 33

34 Blavatská 2001, 243, citováno v DuBois, str. 33

35 DuBois, str. 33

36 Tamtéž

37 Tamtéž

Na přelomu 20. století se začalo při zkoumání šamanismu uplatňovat výrazně komparativní etnografické studium zaměřené na vědeckou neutralitu.³⁸ DuBois píše: „Obzvláštní vliv na studium šamanismu měla Jesupova severopacifická expedice z let 1897-1902, pořádaná Franzem Boasem pro americké Přírodopisné muzeum“, která „svedla dohromady americké a ruské vědce za účelem zdokumentování národů severního pobřeží Pacifiku a vyústila v řadu důležitých prací“, které „nastavily nové standardy pro vědecký detail, protože pomohly odhalit nejen kulturní jednotu v oblasti Beringova moře, ale také některé z nejrozšířenějších rysů tradic tohoto regionu.“³⁹ Objevily se také práce představující šamanské povolání z psychosexuálního hlediska, zvláště významné byly práce L. Šternberga a M. A. Czaplické. Jak píše DuBois, tato badatelka přišla s teorií, že šamani jsou psychicky nemocné či labilní osoby v důsledku abnormálního světelného režimu severních zemí. Šamanismus by tedy mohl být mentální reakcí těchto osob na krize. Tato teorie převládala v sociální antropologii po většinu 20. století.⁴⁰

Objevily se další podrobné etnografické studie, např. práce G. Nioradzeho (1925), U. H. Harvy (1927) a R. H. Lowieho (1934), které „vytvořily základ pro zkoumání šamanismu jakožto hojně rozšířeného náboženského jevu, vyskytujícího se v mnoha částech světa.“⁴¹

Bezpochyby „nejvlivnější studií o šamanismu, jaká se objevila ve 20. století, byla kniha *Šamanismus a nejstarší techniky extáze* (1964) od Mircey Eliadeho, poprvé vydaná roku 1951 a brzy nato přeložená do angličtiny“⁴². Eliade, jenž se i podle svých slov⁴³ jako první pokusil uchopit šamanismus z hlediska religionistiky (resp. historie náboženství), stavěl na etnografické práci svých předchůdců, na jejich syntézách a využíval jejich závěry. „Mezikulturní podobnosti v šamanských jevech...se staly v očích Eliadeho dokladem o historickém vývoji, jenž by mohl být opatrně rekonstruován. Šamanismus byl chápán jako archaická technika extáze, fenomén, který se objevil v určitém okamžiku dějin náboženského myšlení a který se následně pohyboval s lidskými populacemi velkou částí světa.“⁴⁴ DuBois zmiňuje výhrady vůči Eliadeho přístupu, ale uznává jeho celkový přínos: „Přestože dnes vědci

---

³⁸ DuBois, str. 34

³⁹ Tamtéž

⁴⁰ Tamtéž

⁴¹ DuBois, str. 35

⁴² Tamtéž

⁴³ „Pokud je nám známo, toto je první práce, která pojednává o šamanismu souhrnně a zároveň jej zasazuje do kontextu obecné historie náboženství“ Mircea Eliade: *Šamanismus a nejstarší techniky extáze*, str.

13

⁴⁴ DuBois, str. 35

často s různými Eliadeho generalizacemi nesouhlasí, jeho práce zůstává standardním dílem oboru a nadále se podílí na formování toho, co je vědci považováno v otázce šamanismu za ústřední či okrajové.“

Antropolog Hans Findeisen (1989) zahrnul šamanskou extázi do širší kategorie posedlosti. Pro antropology se stal výraz *šaman* synonymem ke slovu *medicinman* nebo *kmenový kouzelník*, neboť se zdál být méně pejorativní než výrazy vzniklé přímo z koloniálních střetnutí v Africe a Novém světě. Na druhou stranu vědci jako Hultkrantz zachovávali Eliadeho způsob používání tohoto termínu, neboť jej vztahovali pouze na tradice v Eurasii a Americe a ponechávali tak stranou africké a australské tradice, čímž odmítali jeho širší význam používaný antropology. V roce 2000 se Alice Kehoeová „vyslovila pro návrat termínu výhradně k jeho původnímu sibiřskému významu, kritizujíc zevšeobecňování, k němuž etnografové inklinují, když rozšiřují použití termínu i mimo tuto oblast“⁴⁵.

V této podkapitole jsem ukázala další vývoj v chápání šamanismu. Jeho výsledkem bylo zobecnění termínu *šamanismus* a jeho aplikace na mnoho podobných jevů. Dnes si klademe otázku, nakolik a zda jsme vůbec oprávněni taková zobecnění činit. Možná však takové pochybnosti odrážejí do velké míry pouze strach, že termín nepostihne fenomén šamanismu v jeho rozmanitosti. To je v souladu s tím, co píše Ivan O. Štampach: „Pojem zachycující shodné znaky... nevyklučuje diverzitu. Jen je třeba dbát o to, aby se deskripce a komparace jednotlivých případů nepodřizovala apriornímu schématu. Kromě toho nesmí společný pojem sám o sobě vyvolávat hodnocení jevu, nebo dokonce odůvodňovat represí.“⁴⁶ Dále se budu zabývat tím, jak šamanismus definovat. Vycházím z toho, že šamanismus je velice rozmanitý svébytný fenomén. Aniž bychom museli podat jedinou definici, můžeme se pokusit ukázat alespoň některé nezbytné podmínky šamanismu.

1.1.3 Současné definice šamanismu

Badatelé se v současné době většinou shodují v názoru, že šamanismus je jakási spirituální technika či praxe. Zdeněk Vojtíšek definuje šamanismus jako náboženskou praxi, kterou nacházíme v rámci různých tradic v kmenových společnostech, jež bývají s ohledem

---

⁴⁵ V tomto odstavci vycházím z DuBoise, str. 36.

⁴⁶ Štampach, Ivan O.: *Na nových stezkách ducha*. Vyšehrad. Praha. 2010. ISBN 978-80-7429-060-2, str.

na jejich duchovní život označovaná jako animistická.⁴⁷ Dále vysvětluje, že animistické chápání světa předpokládá existenci duše v každé součásti přírody a že v šamanismu jsou lidské společnosti i člověk sám obklopeni světem duchovních bytostí.⁴⁸ Šamanismus je podle Vojtíška „způsob, jak dosáhnout náboženského zážitku a jak s tímto světem komunikovat, přičemž charakteristickým znakem tohoto způsobu je extáze („stání mimo sebe“) toho, kdo komunikuje, tedy šamana.“⁴⁹ Definici šamanismu doplňuje Vojtíšek jeho významem pro společnost: „Účelem šamanské zkušenosti je vejít do kontaktu s duchovním světem a získat v něm prostředky ve prospěch společnosti, v němž šaman působí.“⁵⁰

Piers Vitebsky tvrdí, že šamanismus „není jednotné náboženství, ale forma náboženské zkušenosti a praxe, která se táhne napříč různými kulturami.“⁵¹ Naznačuje, že kdysi možná existovaly velké čistě šamanské komunity, ale dnes je šamanismus „zcela rozdroben a pravděpodobně bychom jej neměli vůbec označovat za ‘-ismus’. Neexistují v něm žádné doktríny,...chrámy,...svaté knihy. Nemá kněze oplývající autoritou, kteří by rozhodovali, co je a co není správné.“⁵² Přesto se Vitebsky ještě na téže straně zmiňuje o šamanismu jako o „náboženství lovců.“⁵³ Na toto nejasné používání termínu náboženství v antropologickém diskursu upozorňuje ve svém přehledu i T. A. DuBois.⁵⁴

Piers Vitebsky také vidí silnou vazbu mezi šamanismem a transem, který chápe jako cestování duše do jiných částí kosmu: „Na Sibiři lidé věří, že šamanova duše je schopna opustit tělo a cestovat do jiných částí kosmu, zvláště do vyššího světa na nebi a nižšího světa v podsvětí. S vírou v tuto schopnost se setkáváme jen v některých koutech naší planety, a v těchto případech mluvíme o pravých šamanských společnostech a kulturách. Širší definice

---

⁴⁷ Z. Vojtíšek: *Novopohanství a jeho přítomnost v české společnosti*. In: Teologická revue. 2007. <http://www.htf.cuni.cz/HTF-154-version1-NovopohanstviProTeologickouRevui.pdf>, str. 25-26

⁴⁸ Vojtíšek, *Novopohanství...*, str. 26

⁴⁹ Tamtéž

⁵⁰ Tamtéž

⁵¹ Vitebsky, str. 11

⁵² Tamtéž

⁵³ Tamtéž

⁵⁴ „V přehledu o šamanismu například Piers Vitebsky (2000, 55) píše: ‘šamanismus je pravděpodobně nejstarší formou náboženství na světě. Je to termín obecně používaný pro stovky, možná tisíce náboženství po celém světě.’ Samozřejmě, že jsou v těchto dvou větách použity bez explicitního rozlišení dva různé významy pojmu *náboženství*: 1) náboženství jako obecně lidský fenomén 2) termín pro místní soustavy náboženských praktik a idejí.“ DuBois, str. 12

zahrnuje každou osobu, která dokáže kontrolovat svůj stav v průběhu transu (a to i tehdy, když trans nezahrnuje cestu duše, jako třeba v Koreji).⁵⁵

DuBois pojednává o šamanismu „jako o souboru praktik a pojetí týkajících se kosmu, spirituality a lidských potřeb.“⁵⁶ Šamanismus vnímá „jako fenomén ze své podstaty esenciálně náboženský a často jako koncepční páteř toho, co společenství definuje jako náboženství.“⁵⁷ Ve svém přehledu používá termín *šamanismus* „k pojmenování tradic duchovního cestování, které charakterizují různé kulturně uznávané a definované stavy transu a které se provádí z řady nejrůznějších důvodů, včetně léčení, věštění a ovlivňování štěstěny.“⁵⁸

Z toho je zřejmé, že šamanismus jako (1) technika má nezbytně svůj (2) sociální kontext a je také spojen (3) s nějakým chápáním světa (kosmologií). Dále se budu zabývat rozdílem těchto tří aspektů. Předběžně je totiž otázkou, zda lze některý odmyslet, aby ještě mělo smysl mluvit o šamanismu. Jsou tedy všechny tři nutnou podmínkou šamanismu?

1.1.4 Šamanismus jako předmět religionistiky

Problém, jak religionisticky uchopit šamanismus, souvisí s problémem definice náboženství. Religionistika nemá jednu definici náboženství, na které by se všichni religionisté shodli, nýbrž množství různých definic. Slovo *náboženství* v určitém smyslu evokuje víru v Boha nebo bohy. Šamanismus není náboženstvím v tomto smyslu, ale je velkou částí odborné veřejnosti chápán jako určitý druh spirituální praxe, zahrnující komunikaci s duchovním světem prostřednictvím změněného stavu vědomí označovaného jako trans. Dále budu šamanismus považovat za spiritualitu. Termín náboženství zde odmítám kvůli možným rušivým konotacím.⁵⁹ Na konci této práce se pokusím navrhnout, čím se vyznačuje šamanismus jako spiritualita.

Pro religionistické uchopení šamanismu považuji za důležité rozlišit různé aspekty šamanismu, bez nichž je šamanismus nemyslitelný. První aspekt představuje náboženská

---

⁵⁵ Vitebsky, str. 10

⁵⁶ DuBois, str. 13

⁵⁷ Tamtéž

⁵⁸ DuBois, str. 36

⁵⁹ Na druhou stranu se mi zdá, že dostatečně široký pojem náboženství by mohl zahrnout i šamanismus. Takovou definici snad nabízí Zdeněk Neubauer, pro kterého je náboženství „v širokém smyslu *religio*“ vzájemnou provázaností mezi člověkem a světem, čímsi na způsob „zpětné vazby“. Neubauer, Zdeněk: *O čem je věda?* Malvern. Praha. 2009. ISBN 978-80-86702-55-1, str. 59

praxe, která v šamanismu nabývá různých podob, ať už se jedná o šamanské rituály, trans či komunikaci s duchy. Druhý aspekt představuje kosmologie, která má rovněž různé podoby – svět o různých duchovních úrovních nebo prostě oduševnělý svět, což se nemusí vylučovat. Třetí aspekt představuje sociální význam šamanismu, ať už jde o léčení, věštění či obřady. Na každý z těchto aspektů kladou různě velký důraz jak badatelé, tak samotní šamani.

1.2 Šaman

Etymologie tohoto slova není úplně jasná, a jak píše Thomas A. DuBois, „stran otázek jeho vymezení často probíhají v rámci oboru bouřlivé diskuse“⁶⁰. Většina badatelů uvádí, že slovo *šaman* znamená „ten, který ví“⁶¹, je odvozené z výrazu *šamán*⁶² z jazyka Evenků⁶³, kde označuje náboženského specialistu, který má schopnost dostat se do transu a komunikovat s duchy. Uvažuje se ale i o původu z jiných jazyků, jako například ze sanskrtu, páli nebo dokonce čínštiny⁶⁴. Ruský etnolog Širokogorov⁶⁵ přišel s hypotézou o indickém vlivu na sibiřská náboženství a o původu slova *šaman* v pálijském výrazu *samana* (v sanskrtu *šramana*⁶⁶), který se používal pro označení potulných asketů a kazatelů starověké Indie (5. -6. st.).

Geseko von Lüpke uvádí odlišnou etymologii, podle níž toto slovo pochází z mandžusko-tunguzských jazyků a v doslovném překladu znamená „rozohněný člověk“⁶⁷. Také upozorňuje na to, že se tento výraz používá často nerozlišeně v mnoha významech: „Toto slovo bylo ve světě používáno zcela libovolně. Docházelo i k záměnám s výrazy ‘léčitel’ či ‘léčitelka’, ‘černokněžník’, ‘kouzelník’ či ‘čarodějný doktor’, zvláště tam, kde se

---

⁶⁰ DuBois, str. 36

⁶¹ Například Diószegi, Vilmos (1962): *Samanizmus. Élet és Tudomány Kiskönyvtár*. Budapest: Gondolat, str. 13; Hoppál, Mihály (2005): *Sámánok Eurázsiaiban*. Budapest: Akadémiai Kiadó. ISBN 963-05-8295-3, str. 14

⁶² Piers Vitebsky uvádí, že toto slovo je vyslovováno jako ša-mán, s důrazem na poslední slabiku. Vitebsky, str. 6

⁶³ Evenkové, malá skupina tunguzsky mluvících lovců a pastevců sobů ze Sibiře.

⁶⁴ Štampach, Ivan O.: *Na nových stezkách ducha*, str. 147

⁶⁵ Dvorník, Tomáš: *Funkce dvou realit v šamanismu*, DP 2009, In: https://is.muni.cz/th/179465/ff_b/diplomova_prace__T.DVORNIK.pdf, str. 12

⁶⁶ V buddhistických textech je výraz *šramana* používán v přeneseném významu pro označení buddhistického mnicha: „Buddhističtí mniši u některých sibiřských etnik působili a jejich označení se mohlo přenést i na původní domácí činitele vnímané tak, že jde o podobnou roli.“ Štampach, Ivan O.: *Na nových stezkách ducha*, str. 147

⁶⁷ „Člověk, který provozuje šamanství a snaží se dosáhnout změněného stavu vědomí, se celý rozpálí, pociťuje vzrušení – přímo hoří,“ vysvětluje etnoložka Amelie Schenková. Lüpke, str. 19

tyto postavy pohybovaly mimo zavedený proud zavedených náboženství.⁶⁸ Někteří dnešní představitelé hnutí New Age používají výraz *šaman* obecně jako označení osob, které jsou ve spojení s duchy.⁶⁹

Podle mého názoru dnes již není možné vrátit se k původnímu sibiřskému významu slova *šaman* a označovat jím pouze šamany pocházející ze Sibíře. Současní tradiční šamani již většinou nežijí zcela mimo kontakt se západní civilizací, mnohdy jsou to dokonce vysokoškolsky vzdělaní lidé a jsou více či méně ovlivněni tím, jak je dnes šamanismus chápán jak vědeckou, tak laickou veřejností. Při vysvětlování své práce např. západním novinářům a badatelům používají termíny psychologie, např. pojem „kolektivní vědomí“ a podobně. Považuji však za patřičné brát při bližším pohledu v potaz výrazy, jimiž se jednotliví šamani sami nazývají v rámci svých tradičních komunit, ačkoliv mnozí z nich sami sebe dnes vnímají jako součást jakéhosi „globálního“ šamanismu.

1.2.1 Povolání šamana

Šamanská funkce může být dědičná, adept může být vybrán starším šamanem nebo stařešinou vzhledem ke svému nadání, nebo se stane šamanem, když si ho vyvolí duchové a on jejich rozhodnutí přijme. Povolání šamana bývá často spojeno s tzv. šamanskou nemocí, v každém případě se má za to, že tento úděl si šaman většinou sám dobrovolně nevybere. Jako důvod, proč se šamanem nemůže stát kdokoli, se uvádí například to, že povolání šamana je nebezpečné, neboť šaman při výkonu svého povolání (např. při záchraně něčí duše nebo při souboji s jiným mocným šamanem) může přijít o svou vlastní duši, onemocnět nebo dokonce zemřít. Adeptovo nadání pro roli šamana může být rozpoznáno někým z rodiny nebo jiným šamanem už v jeho dětství, a tedy může šamanský výcvik probíhat už od adeptova útlého dětství. Nebo v určité fázi života adept projde tzv. šamanskou nemocí, kterou jakožto šamanskou rozpozná většinou pouze jiný šaman, který adepta posléze může vzít do učení nebo ho svěřit do učení jinému vhodnému šamanovi. Adept se může z takové nemoci vyléčit, pouze pokud přijme výzvu duchů stát se šamanem. Pokud ji odmítne, neuzdraví se nebo zemře.

Výcvik šamana je různě náročný a různě dlouhý, někde stačí méně než pět let, jinde je zapotřebí více než deset let. V Jižní Americe například zahrnují učňovská léta dlouhé období

---

⁶⁸ Vitebsky, str. 6

⁶⁹ Vitebsky, str. 10

izolace a výuky spojené s množstvím nařízení (například sexuální abstinence, drogové očišťování apod.) a přísným režimem.⁷⁰

Celkově je šaman výrazným individuem. Podle etnoložky Amelie Schenkové spojuje šamany pouze jejich obraz světa, soustředěnost, síla modliteb, oběti duchům a jejich schopnosti daleko překračující schopnosti „normálních lidí“: „Každý šaman kráčí po své vlastní cestě. Vezmeme-li pět šamanů z jedné kultury, najdeme u nich podobné oděvy a pomůcky. Ale porovnáme-li jejich sny a vnuknutí, zjistíme, že se liší. Šamanismus totiž vždycky odráží individuální prožitky. Naše životní cesty nejsou přímočaré, jsou poznamenány mnoha zlomy.“⁷¹

1.1.2 Práce šamana

Podle Thomase A. DuBoise je šaman „obecně uznávaným profesionálem, který rozvíjí osobní vztahy s duchy pomocníky, aby dosáhl konkrétních cílů prospěšných pro komunitu: obecně, v oblasti léčení, věštění nebo ovlivnění osudu. Vstupováním do stavů transu prostřednictvím obecně uznávaných rituálů je šaman schopen komunikovat s duchy, cestovat kosmem, hledat zatoulané nebo vzpurné duše a sloužit konkrétním potřebám svých klientů.“⁷² Někteří šamani mohou upadat do transu, proměňovat se ve zvíře nebo cestovat do horního a dolního světa, aby odvrátili nepříznivou událost, například nemoc, jiní šamani se soustředují spíše na modlitby a oběti a neupadají do transu, jedni se soustředí na živly, jiní pracují s léčivými rostlinami, další se specializují na věštění a hledání předmětů atd. Dá se říci, že každý šaman má svůj specifický způsob práce, své metody, jediný „prototyp“ šamana neexistuje.

P. Vitebsky zdůrazňuje sociální význam šamanů: „Šamani jsou zároveň lékaři, kněží, sociální pracovníci i mystici.“⁷³ Je stejně jako já přesvědčen, že činnost šamanů má smysl pouze ve vztahu k jiným lidem⁷⁴: „Šaman nemůže existovat bez okolní společnosti a prostředí.“⁷⁵ To znamená, že rituální aspekt šamanismu nelze odtrhávat od aspektu sociálního.

---

⁷⁰ Např. Luna, L. E.: *Vegetalismo. Šamanismus mezi mestickým obyvatelstvem peruánské Amazonie. DharmaGaia*. Praha 2002. ISBN 80-86685-02-0

⁷¹ citováno v Lüpke, str. 22

⁷² DuBois, str. 13

⁷³ Vitebsky, str. 10

⁷⁴ Vitebsky, str. 7

⁷⁵ Vitebsky, str. 11

1.2.3 Sebepochopení současných šamanů

Nyní se zaměřím na problematiku chápání šamanismu z hlediska současných šamanů. Především na základě knihy Geseka von Lüpkeho *Poselství šamanů. Rozhovory s léčiteli a medicinmany 21. století* zde nabídnu stručný výčet pohledů různých šamanů na šamanismus. Lüpke je německý novinář, jeho kniha se skládá z rozhovorů se sedmnácti současnými šamankami a šamany, kteří pocházejí z tradičních šamanských společností. Mnozí z nich však působí nejen ve své komunitě, ale i jinde ve světě, jsou to západním způsobem vzdělaní lidé, mnohdy i vysokoškolsky. Přestože Lüpke každého léčitele představí na začátku rozhovoru jako šamana, klade důraz na to, odkud ten člověk pochází a jak sám sebe nazývá a chápe. Mnozí z dotazovaných si totiž ani nepřejí být označováni jako *šamani* a dávají přednost pojmenování ve svých mateřských jazycích nebo jiným termínům souvisejících s jejich povoláním⁷⁶. Může tomu tak být například z toho důvodu, že šamanismus je v jejich zemi ztotožňován s čarodějnictvím a provozováním černé magie, se kterou tito léčitelé nechtějí mít nic společného⁷⁷, nebo zkrátka proto, že termín *šaman* je jim naprosto cizí a nemůže plně vystihnout jejich roli a světonázor. Například jihoafrický *sangoma* Percy Konqobe rozlišuje šamany a sangomy na základě metod věštění a diagnózy nemoci. Jako *sangoma* používá k věštění a diagnózám pouze kosti, zatímco šamani podle něho využívají různé jiné metody (uvádí věštění z vody, čtení z ruky a vnitřní obrazy).⁷⁸

Korejská šamanka (neboli *mudang*) Hi-ah Park⁷⁹ se domnívá, že šamanismus není náboženství, ale *matka všech náboženství* a způsob života. Počátky šamanismu jsou podle ní spojeny s vědomým prožitkem smrti, s lidskou touhou hovořit s předky a se snahou překonat krize. Klíčovým pojmem je *proměna*, která je podle Hi-ah Park základní léčebnou metodou. Podle burjatské šamanky Nadi Stěpanovové⁸⁰ jsou pro šamany při léčení nejdůležitější rituály, podobně hovoří i západoafrický dagarský šaman Malidoma Somé⁸¹ a další.

---

⁷⁶ Např. *kněžka, léčitelka, porodní asistentka*, viz rozhovor s Doňou Eufemií Cholac Chicol. Lüpke, str. 185 – 196

⁷⁷ Lüpke, str. 185 – 196

⁷⁸ Lüpke, str. 149 - 162

⁷⁹ Lüpke, str. 208 – 226; Hi-ah Park navštívila ve dnech 8. - 10. června 2012 Českou republiku, viz <http://www.samanskajurta.cz/index.php?id=4&p=2>; Oficiální stránky této šamanky jsou zde:

<http://www.hiahpark.com/>

⁸⁰ Lüpke, str. 197 - 207

⁸¹ Lüpke, str. 169 - 184

Thomas A. DuBois na různých místech svého *Úvodu do šamanismu* nabízí též pohled na šamanismus očima tradičního šamana, svého studenta Thaie⁸². DuBois konstatuje, že není možné empiricky ověřit, zda se různé typy chování a názory popisované jako šamanské spojují v jednotném systému nebo ne. Je to podle něho spíše otázka interpretace, avšak je si vědom toho, že „z pohledu šamanů, jako je Thai, různé představy a chování, popisované na těchto stránkách, skutečně ustavují jednotný a velice uspokojivý systém víry, který Thai docela bez problémů popisuje jako náboženství.“⁸³

1.3 Shrnutí

Ve snaze najít charakteristické rysy tradičního šamanismu jsem se zabývala jak názory některých religionistů, věnujících se problematice šamanismu, tak názory některých současných šamanů. Velká pestrost šamanských praktik ještě nečiní nesmyslným rozlišování rituálního, sociálního a kosmologického aspektu šamanismu. Tyto aspekty naopak vůbec umožňují nějakou orientaci v nepřehledném množství fenoménů souvisejících s šamanskými praktikami. Celkový obraz šamanismu, založený na rozlišování aspektu náboženské praxe, kosmologického a sociálního aspektu, v závěru práce využiji při srovnání šamanismu s neošamanismem. Nejprve se však pokusím přiblížit neošamanismus.

---

⁸² Mladý hmongský šaman žijící v USA, tzv. *txiv neeb*, DuBoisův student a informátor.

⁸³ DuBois, str. 20

2 Neošamanismus

2.1 Co je neošamanismus, problematika konceptu neošamanismu

Neošamanismus (někdy psaný jako *neo-šamanismus*) či *novošamanismus* bývá někdy řazen pod pojem *novopohanství*, jindy, jak píše Zdeněk Vojtíšek, je „pojedináván zvlášť“⁸⁴, patrně proto, že navazuje na dosud živé (nikoli starověké) náboženské tradice.⁸⁵ Podle Vojtíška je zařazení neošamanismu do novopohanství diskutabilní, protože „nenavazuje na žádnou jednotlivou náboženskou tradici...a čerpá spíše z mimokřesťanských než předkřesťanských zdrojů.“⁸⁶ Přesto se cítí oprávněn řadit neošamanismus ve svém článku do novopohanství, jelikož má mnoho charakteristik společných s dalšími směry novopohanství (včetně silného protestního akcentu⁸⁷) a neošamanská kultura je provázána se společenstvím dalších novopohanů.⁸⁸

Neošamanismus navazuje na šamanismus. Je možné ho interpretovat jako nové uchopení šamanismu, jako snahu přiblížit, respektive i přizpůsobit šamanismus západnímu světu. Avšak neošamanismus bývá kritizován pro neslučitelnost svých hodnot s tradičními šamanskými společnostmi a také jako kulturní krádež, při které jsou tradiční znalosti a techniky domorodých národů volně šířeny a často také komercializovány.⁸⁹ Další otázkou je, zda člověk žijící běžným západním stylem a věnující se spirituálnímu ve svém volném čase může prožít šamanskou zkušenost jako šaman v tradiční společnosti, který se věnuje primárně své praxi.⁹⁰

„Přestože je neošamanismus ve své podstatě značně proměnlivý a neustále se vyvíjí,“ píše DuBois, „obvykle vykazuje určité podobné rysy...V jistém ohledu jej lze chápat jako součást širšího šamanského kontinua sahajícího z dávné minulosti až do současnosti. V jiných ohledech – jako jsou typické způsoby výcviku nebo chápání kosmu – se výrazně odchyluje od tendencí popisovaných v předchozích kapitolách. V každém případě může být jeho existence považována za důkaz nejen trvalého lidského zájmu o šamanismus jako náboženský fenomén,

---

⁸⁴ Např. Partridge, Christopher (ed.), *Dictionary of Contemporary Religion in the Western World*, Inter-Varsity Press, 2002.

⁸⁵ Vojtíšek: *Novopohanství...*, str. 1

⁸⁶ Tamtéž, str. 3

⁸⁷ Manželé Švarcovi, s nimiž jsem se setkala, srovnávají při svých přednáškách se šamanským pohledem na svět křesťanský pohled na svět a vymezují se vůči němu.

⁸⁸ Vojtíšek: *Novopohanství...*, str. 3

⁸⁹ Fiona Bowie: *Antropologie náboženství*. Praha: Portál, 2008. 336 s. ISBN 978-80-7367-378-9. Kapitola 8, s. 200

⁹⁰ Štampach, Ivan O.: *Šamanismus a neošamanismus*. In: Dingir 4/2008, http://www.dingir.cz/samanismus_a_neoasamanismus.shtml

ale i tvůrčích přístupů k religiozitě, které charakterizují současný svět. Neošamanismus se neomezuje jen na urbanizovaný Západ a existuje v mnoha různých kontextech, včetně postkoloniálních a postkomunistických společností po celém světě.“⁹¹

2.1.1 Zdroje konceptu

Neošamanismus bývá spojován se spiritualitou New Age (Nový věk). Nová šamanská hnutí se zrodila v 60. a 70. letech v USA i v Evropě. Piers Vitebsky o nich píše: „Tato hnutí spojují drogové kultury sedmdesátých let s dlouhodobým zájmem o neevropská náboženství, s činnostmi ochránců přírody, s odnožemi hnutí New Age a s různými formami svépomoci a seberealizace.“⁹² Se spiritualitou New Age sdílí podle Dušana Lužného neošamanismus „přesvědčení, že žijeme v období probíhající radikální změny kultury, příchodu nového věku“⁹³.

Podle Vojtíška není neošamanismus náboženský systém, „ale způsob, jak dosáhnout náboženského zážitku.“⁹⁴ Právě spiritualitu hnutí New Age vidí pro neošamanismus jako vhodné prostředí a z toho důvodu ho navrhuje chápat jako součást tohoto hnutí: „Stejně jako v hnutí Nového věku jde i v neošamanismu o transformaci jednotlivce i lidské společnosti a stejně se v něm vyskytují jak proroci neodkladného zániku našeho starého světa..., tak i aktivisté, kteří se spirituální a ekologickou činností snaží tomuto zániku zabránit. Ekologický aktivismus, touha po splynutí s 'duší' přírody, vědomí sounáležitosti s duchovně oživeným světem a snaha o návrat ke kořenům lidství v kolébce přírody jsou ostatně další společné znaky významné části jak neošamanské subkultury, tak i širšího hnutí Nového věku.“⁹⁵

Díky představě o globální transformaci, která je spojena s New Age, se neošamanismu naskýtá příležitost působit ve společnosti jako určitá forma alternativní psychoterapie: „Transformace jednotlivce v pojetí hnutí Nového věku není jen spirituální, ale týká se i lidského těla a duše. Neošamanismus (stejně jako dávný či odlehlý šamanismus) tak získává největší prostor pro praktické uplatnění v oblasti léčitelství a alternativní psychoterapie.“⁹⁶

---

⁹¹ DuBois, str. 312

⁹² Vitebsky, str. 151

⁹³ Lužný, Dušan : *Neošamanismus – postmoderní techniky extáze*, in Religio : revue pro religionistiku, Brno, Česká společnost pro studium náboženství. Brno. 1995. ISBN 1210-3640 str. 178

⁹⁴ Vojtíšek: *Novopohanství...*, str. 29

⁹⁵ Tamtéž, str. 29-30

⁹⁶ Tamtéž, str. 30

Tradiční šamanské léčení je totiž zaměřeno psychosomaticky, což znamená, že mu nejde o pouhé podávání medikamentů k léčení těla. S alternativní psychoterapií má zase společný zážitkový charakter. To umožnilo, aby se neošamanismus etabloval ve spolupráci s psychologii jako specifický obor.⁹⁷

Souvislost neošamanismu s New Age spatřuje Vojtíšek také v porovnávání šamanského působení se zážitky, které zajímají příznivce hnutí New Age. Například tzv. šamanská nemoc je přirovnávána k zážitkům stavu blízkosti smrti (Near Death Experience), šamanské cesty ke stavům mimo tělo (Out of Body Experience), s tzv. astrálním cestováním nebo lucidním sněním.

Hnutí New Age zajisté představovalo významný impuls k rozvinutí neošamanismu. Je však třeba ho od tohoto hnutí odlišovat a chápat ho již jako svébytný fenomén s ohledem na to, že stále „slouží jako inspirace příbuzným oblastem zájmu hnutí Nového věku a...zároveň je jimi inspirován a ovlivňován.“⁹⁸

K dalším významným zdrojům, které přispěly ke vzniku neošamanismu, patří literatura, především jsou to příběhy s indiánskou a šamanskou tematikou. Zvláště významné jsou knihy Carlose Castanedy, které navíc působí dojmem, že mohou čtenáři předat tajnou pradávnu moudrost. Dále jsou to různé šamanské příručky, například knihy Michaela Harnera, ale také odborná, například antropologická a psychologická literatura.

Neošamanismus, zvláště pokud je chápán v přímé návaznosti na tradiční šamanismus, bývá také úzce spojován s postupnou revitalizací šamanských tradic na různých místech světa.⁹⁹ V tomto smyslu znamená určitou formu návratu k šamanismu. Tento návrat však těžko může být úplný, a proto vzbuzuje rozporuplné reakce: „Revitalizace představuje pro komunitu sociální a kulturní rizika, ačkoli nabízí možnosti posílení pocitu soudržnosti nebo prosperity. Tyto ožehavé problémy mají zřídka jednoduché řešení a v konečném důsledku

---

⁹⁷ „Z průniku neošamanismu a psychologie, ovlivněné hnutím Nového věku, tak vznikl okrajový obor ‘šamanské psychoterapie’ či ‘šamanského poradenství’.“ Vojtíšek: *Novopohanství...*, str. 30

⁹⁸ Vojtíšek: *Novopohanství...*, str. 30

⁹⁹ „Šamanské revitalizace je třeba vidět v souvislosti s různými neošamanskými adaptacemi...Často je rozdíl mezi těmito dvěma jevy velmi malý a jejich rozlišování nezřídka hraje roli v politických postojích týkajících se kulturního dědictví, sebeurčení a identity společenství. Šamanské tradice se staly nástrojem širšího kulturního obrození, koncipovaného jako snaha o obnovení ztracené soudržnosti, identity a prosperity.“ DuBois, str. 310

odrážejí komplikované dopady, jež měla koloniální situace v mnoha komunitách, které se kdysi opíraly o šamanské rituály jako o klíč ke kosmické a sociální integraci.“¹⁰⁰

2.1.2 Druhy neošamanismu

Tuto kapitolu uvádím názvem „druhy neošamanismu“, ale slovo *druhy* je potřeba brát s rezervou. V souvislosti s neošamanismem se mluví o různých typech neošamanské práce, tzv. neošamani si mohou vytvářet sami svůj „šamanismus“ nejen na základě literatury, navštěvování různých šamanských kurzů a seminářů, spojováním poznatků a interpretací z různých vědeckých odvětví, ale také tak, že sami experimentují s různými spirituálními technikami a vybírají si z nich ty, které jim vyhovují. V následujících podkapitolách se zabývám různými druhy či typy neošamanismu, dříve než se pokusím ukázat obecně jeho charakteristické rysy. Je totiž otázka, zda tyto různé druhy neošamanismu poukazují k nějakému jednotnému neošamanismu. Přesto se ale nevzdávám snahy ukázat charakteristické rysy neošamanismu, aby bylo možné neošamanismus srovnávat s tradičním šamanismem.

2.1.2.1 Jádrový šamanismus

„Core-šamanismus“ neboli „jádrový šamanismus“, označovaný také jako „šamanská práce“¹⁰¹ či „šamanská praxe“¹⁰² byl vytvořen Michaelem Harnerem (*1920), vystudovaným archeologem, autorem populární literatury o šamanismu a zakladatelem Nadace pro šamanská studia (Foundation for Shamanic Studies¹⁰³). O Harnerově pojetí šamanismu DuBois píše: „Prostřednictvím řady workshopů a Nadace pro šamanská studia se snaží podělit o svou adaptaci 'core šamanismu' se světem.“¹⁰⁴ Ve své knize *Cesta šamana* seznamuje Harner čtenáře s typickými rysy šamanismu a přizpůsobuje je soudobému západnímu životnímu stylu. Mnohé z této příručky je praktikováno neošamany v Severní Americe i Evropě. Podle Harnera není šamanismus náboženství, ale metodologie, a jako takový ho mohou praktikovat lidé jakéhokoli náboženství nebo kulturního pozadí, a to za předpokladu, že jsou otevřeni

---

¹⁰⁰ DuBois, str. 310-311

¹⁰¹ viz Klasický a současný šamanismus (Raven Kaldera), 12. 6. 2011, In:

<http://www.carovnezrcadlo.cz/samanismus/moderni-samanismus-raven-kaldera> (2012)

¹⁰² Tamtéž

¹⁰³ oficiální stránky: <http://www.fss.at/>

¹⁰⁴ DuBois, str. 316

učení skrze zkušenost (toto učení prý prosazoval a dokládal Castaneda).¹⁰⁵ Harner tvrdí, že budou-li praktikující postupovat podle pokynů v jeho příručce, stanou se šamany.

Je však otázka, co to přesně znamená, neboť zkušenosti lidí, kteří pracovali s jádrovým šamanismem, nejsou shodné se zkušenostmi šamanů, ani s antropologickými úvahami o šamanismu.¹⁰⁶ Jádrový šamanismus „je teoreticky přístupný každému, kdo je upřímný,“ podotýká Raven Kaldera.¹⁰⁷ Člověk není vybírán duchy, ale rozhoduje se pro něj zcela dobrovolně, z vlastní vůle, nehrozí mu tedy pravděpodobně, že by onemocněl nebo zemřel, pokud by se šamanské role po nějakém čase vzdal.¹⁰⁸ Jádrový šamanismus prý není provázen zážitky ohrožujícími život: „Může ovlivnit růst osobnosti a posílit změnu životní cesty, ale nebývá doprovázen traumatizující zkušeností se smrtí a znovuzrozením. Žádný specifický obraz, vize nebo symbolika, nepřevažuje v oblasti raných stádií šamanské práce.“¹⁰⁹ Jádrový šamanismus má v životě člověka tak velkou roli, jakou mu sám přisoudí. Zpočátku se adept učí u jiných učitelů, později může s duchy pracovat sám.¹¹⁰

2.1.2.2 Učení nagualů

S učením nagualů, kteří jsou též někdy nazýváni „toltéčtí šamani“, ačkoliv je sporné, zda jsou nagualové šamani nebo spíše čarodějové, přišel Carlos Castaneda. Ten vystudoval antropologii a navštěvoval i kurzy Michaela Harnera. Napsal řadu knih zaměřených na učení, které přisuzoval indiánskému čarodějovi z kmene Yaqui jménem Don Juan Matus. Jeho knihy vyprávějí o zasvěcování učedníka do jiného vidění světa, v čemž hrají svou roli i halucinogenní látky, zvláště kaktus peyotl. Ve své první knize *Učení dona Juana: cesta poznání Indiánů kmene Yaqui* (1968) ustanovil klíčové prvky pozdějšího neošamanistického zkoumání jakož i širší ideologie New Age.¹¹¹ Označil změněné stavy vědomí navozované psychotropními látkami jako „neběžnou skutečnost“, později se však od halucinogenů

---

¹⁰⁵ DuBois, str. 317

¹⁰⁶ viz Klasický a současný šamanismus (Raven Kaldera), 12. Červen 2011, In: <http://www.carovnezrcadlo.cz/samanismus/moderni-samanismus-raven-kaldera>

¹⁰⁷ Tamtéž

¹⁰⁸ Tamtéž

¹⁰⁹ Tamtéž

¹¹⁰ Tamtéž

¹¹¹ DuBois, str. 315

distancoval.¹¹² Jeho další knihy uvádějí stále složitější kosmologii alternativních realit, zahrnujících koncepty převzaté z východních náboženství a filosofii.¹¹³

Na Castanedu navazuje Don Miguel Ruíz, který v knize *Čtyři dohody* shrnuje v duchu Castanedy základní toltéckou moudrost.¹¹⁴ Ruíz na rozdíl od Castanedy přímo oslovuje čtenáře a vede ho k sebepoznání a osvobození se od mínění, která nás běžně svazují. Cílem je šťastný a láskyplný život ve společenství s ostatními lidmi a celým světem. V tomto duchu s Ruízem spolupracují a píší oba jeho synové (Don Jose a Don Miguel Ruíz, jr.).

Zvláštním rysem tohoto učení je, že se šíří pomocí knih a je spíše záležitostí soukromé četby. V roce 1995 však byla založena organizace Cleargreen¹¹⁵, jejímž účelem je vydávat knihy, pořádat semináře a workshopy tzv. Tensegrity, což je Castanedovo učení o magických pohybech šamanů.

Nejnámějším propagátorem knihy *Čtyři dohody*, šamanismu a ekologického způsobu života v České republice je herec Jaroslav Dušek. Knihu *Čtyři dohody* inscenoval jako divadelní hru, která je diváky hojně navštěvována. Castanedovu *tensegritu* či *magické pohyby* (podle názvu Castanedovy knihy *Magické pohyby*, ve které toto cvičení popsal) cvičí například v Praze šamanka Věra Erinti Hamtilová, majitelka a provozovatelka Šamanského centra a Čajovny Šamanka¹¹⁶, kde se pravidelně konají různé přednášky a semináře.

2.1.2.3 Psychedelický šamanismus

Psychedelický nebo též psychotropní šamanismus¹¹⁷ proslavil Terence McKenna, americký spisovatel, filosof a etnobotanik, známý zejména užíváním a studiem rostlinných psychedelik a enteogenů (zejména DMT a psilocybinu), studiem šamanismu a vytvořením teorií o původu lidského vědomí a eschatologických myšlenek.

V českém jazyce vyšla kniha *Psychotropní šamanismus*, jejímž autorem je Jim DeKorne. Podle DeKorneho lze využít psychedelické drogy „pro řešení lidských problémů, ať

---

¹¹² DuBois, str. 315 - 316

¹¹³ Tamtéž, str. 316

¹¹⁴ Dan Millman, autor knihy *Way of the Peaceful Warrior and Laws of Spirit*, In: don Miguel Ruíz: *Čtyři dohody*. Přeložil Viktor Faktor. Pragma. Praha. 2001. ISBN 80-7205-826-6, zadní strana přebalu knihy

¹¹⁵ Převzato z životopisu Carlose Castanedy na <http://senseoflive.com/carlos-castaneda/>; oficiální stránky společnosti Cleargreen: <http://www.cleargreen.com/>

¹¹⁶ Internetové stránky čajovny: <http://www.samanka.cz/>

¹¹⁷ Pod tímto názvem vyšla kniha Jima DeKorneho: *Psychotropní šamanismus. Psychotropní rostliny v čarodějnictví*, překlad Miroslav Krůta, Volvox Globator, 1997, ISBN- 80-7207-098-3

už na osobní, nebo na kolektivní úrovni.¹¹⁸ Aby se dalo mluvit o šamanském využití těchto drog, je třeba chápat „psychoaktivní rostliny i oblasti vědomí jimi odkrývané v rámci téměř univerzálního systému nauky.“¹¹⁹ DeKorne při svém vysvětlování srovnává šamana s duševně nemocným pacientem: „Zatímco duševně nemocného pacienta je možno považovat za ‘neúspěšného mystika’, šaman je velmi úspěšný a výkonný člen své komunity. Je to ten, kdo není svou nemocí ovládnán, ale kdo naopak ovládá ji.“¹²⁰ Podle DeKorneho je hlavním posláním šamanů pracujících s psychotropními látkami „být experty a průvodci ve světě kosmických snů...šaman je především prostředníkem mezi ‘oblastmi kosmu’.“¹²¹

Ovšem experimentování s psychedelickými látkami a zvláště jejich podávání jiným lidem v rámci šamanských rituálů s sebou nese rizika, na což autoři takovýchto knih čtenáře důrazně upozorňují. U nás se psychotropním šamanismem zabývá Petr Chobot.¹²²

2.1.2.4 Městský šamanismus a šamanská ekologie

Městský šamanismus neboli *urbanšamanismus* či *digitální šamanismus*¹²³ představuje soudobou formu šamanismu, která vyrůstá ze zkušenosti s městskou kulturou osídlení. Velkou odezvu v tomto směru měla kniha amerického autora Ravena Kaldery *Urban Primitive* a kniha S. K. Kinga *Městský šaman*, která vyšla ve slovenštině.¹²⁴

Mezi autory praktikující tento typ šamanismu patří také Debra C. Carroll¹²⁵, která se zabývá také tzv. šamanskou ekologií. Autorka vychází z vědomí existence více než jedné reality, zároveň je pro ni určující „moudrost šamanské ekologie“, podle níž je povaha či psychika všech živých bytostí, včetně rostlin, utvářena vědomím místa, kde se narodily či vyrostly, a není dobré toto vědomí narušovat vědomím jiného místa¹²⁶. Šamana definuje jako duchovního adepta, který je schopný vnímat mnohost realit přírody neboli mnohost vědomí

---

¹¹⁸ DeKorne, str. 10

¹¹⁹ Tamtéž, str. 19

¹²⁰ Tamtéž, str. 213

¹²¹ Tamtéž

¹²² Zdeněk Vojtíšek se o Petru Chobotovi zmiňuje v souvislosti s negativní zkušeností, kterou v roce 2001 získali účastníci semináře Nadace Spirituální země, když jim tento český šaman podal ayahuascu, kterou používají k léčení pralesní šamani. Vojtíšek: *Novopohanství...*, str. 31

¹²³ Termín jsem si vypůjčila z článku Ivana O. Štampacha: *Šamanismus a neošamanismus*. In: Dingir 4/2008, http://www.dingir.cz/samanismus_a_neoasamanismus.shtml

¹²⁴ <http://www.carovnezrcadlo.cz/samanismus/knihy-doporucena-cetba>

¹²⁵ Carroll, Debra C.: *Šamanská ekologie, městský šamanismus a výuka šamanských umění*. In kol.: *Šamanismus III.*, Bratislava: CAD Press. 1999. str. 47-50.

¹²⁶ Autorka kritizuje kolonialismus za vyvážení evropského vědomí do vědomí Nového světa. *Šamanismus III.*, str. 48

různých míst: „Praxe a schopnosti, jimž učí městský šamanismus, směřují k rozvíjení této schopnosti. Výcvik však probíhá ve městě. Tady teď žijeme, a není dobré nebo vhodné nosit s sebou kufry plné bubnů, chřestítek, bylin, krystalů a jiných kulturně akceptovaných duchovních rekvizit.“¹²⁷ Město má tedy podle *urbanšamanismu* své specifické vědomí, které se liší od vědomí jiných míst. *Urbanšamanismus* bývá spojován s *technošamanismem* a *kyberšamanismem*, v této práci je ovšem uvádím samostatně.

2.1.2.5 Technošamanismus

Jako *technošamanismus* se označuje průnik dvou zdánlivě protikladných prvků - digitálních přístrojů a starobylých praktik.¹²⁸ Zdeněk Vojtíšek interpretuje *technošamanismus* především ve spojitosti s elektronickými hudebními styly jakožto „shrnující výraz pro aktivity příslušníků několika subkultur současné alternativní hudební scény, kteří vnímají duchovní rozměr svého hudebního žánru a připodobňují ho šamanismu.“¹²⁹ Charakteristické je podle něho také využití nejnovějších technologií k duchovním účelům, což je v protikladu k novým duchovním směrům 60. let 20. století. Uvádí také, že změněného stavu vědomí podobného šamanskému lze u *technošamanismu* dosáhnout právě pomocí rytmické hudby¹³⁰ zvláště ve stylu *rave* a *psytrance* (*psychedelic trance* nebo též *Goa*). Dále uvádí, že ke změně vnímání přispívá laserové a stroboskopové osvětlení a psychedelické látky jako je extáze. Navzdory pochybnostem, že *technošamanismus* představuje pouze určitou stylizaci, Vojtíšek uznává, že hudební události tohoto druhu obsahují religiózní prvky.¹³¹

Ota Luňák¹³², který se zabývá osobním poradenstvím, intuitivním koučinkem a celostní psychologií, považuje *technošamanismus* za opak šamanismu „přírodního“ a chápe ho jako snahu člověka o vzájemnou komunikaci a využití kvantových energetických struktur systémů ("vědomí") stvořených člověkem samotným. Za jednoho z autorů, jejichž dílo by se dalo považovat za předvoj *technošamanismu*, považuje W. Gibsona a jeho knihu

---

¹²⁷ Šamanismus III., str. 49

¹²⁸ Takto definuje technošamanismus Petr Hrabalík: *Eighties a výš - S chutí proti systému*, In: <http://www.ceskatelevize.cz/specialy/bigbit/90-leta/clanky/94-eighties-a-vys-s-chuti-proti-systemu/> (27. 3. 2013)

¹²⁹ Vojtíšek: *Novopohanství...*, str. 29

¹³⁰ Vojtíšek uvádí, že rytmus má být rychlejší než tepová frekvence srdce. Vojtíšek: *Novopohanství...*, str.

30

¹³¹ Tamtéž, str. 29

¹³² Odkaz na stránky Oty Luňáka: <http://ota.lunak.info/cs/co-muzete-ocekavat> (27. 3. 2013)

Neuromancer. Do oblasti *technošamanismu* lze podle Luňáka zařadit „i fenomény současné doby, kdy 'vědomí' počítačů a elektronických zařízení reaguje na stav vědomí člověka“.¹³³

2.1.2.6 Kyberšamanismus

Podle Zdeňka Vojtíška je pro novopohanství (včetně neošamanismu, který pod tento pojem řadí) typické používání internetu a kyberprostoru¹³⁴ obecně jako komunikačního média. Avšak od užívání kyberprostoru jako pouhého komunikačního média je podle něho třeba „odlišit hnutí těch, kdo vnímají jeho spirituální dimenzi“, která „má být skryta v jakési duchovní energii informační sítě, která je schopna zprostředkovat náboženský zážitek.“¹³⁵ *Kyberšamani*, od kterých je podle Vojtíška třeba odlišovat výše zmíněné *technošamany*¹³⁶, „konají šamanské cesty do jiných dimenzí prostřednictvím pobytu v kyberprostoru.“¹³⁷

Kyberšamanismus bývá charakterizován jako forma šamanského vidění světa uplatněná na nejmodernější technologii.¹³⁸ Kyberšamani „vycházejí z původní role šamanů v domorodém kmeni, a pomocí internetu se pokoušejí o spojení s duchy zemřelých předků nebo s duchy, kteří ochraňují kmen,“¹³⁹ píše ve své diplomové práci L. Martínková.

Ota Luňák považuje kyberšamanismus za „další vývojový stupeň technošamanismu, kdy je komunikace nahrazena sdílením kvantového prostoru - kyberšaman tedy již jenom nekomunikuje s anorganickým vědomím, ale i se s ním fyzicky setkává v 'kyberprostoru'“.¹⁴⁰

Termíny *technošamanismus* a *kyberšamanismus* bývají často zaměňovány nebo propojovány. Někdy bývají dokonce nerozlišeně zahrnuty pod magické či novopohanské praktiky obecně. Nejsm si jistá, do jaké míry můžeme v případě těchto dvou jevů hovořit o náboženských fenoménech, a zda se zde nejedná pouze o experimentování se změněnými stavy vědomí. Nabízí se také otázka, kolik je na světě takových osob a zda vůbec existují

---

¹³³ Ota Luňák, má soukromá korespondence s ním, 11. 12. 2012

¹³⁴ Pojem kyberprostor je označován „prostor“ vzniklý díky komunikační počítačové síti. Nejrozšířenější takovou počítačovou sítí je Internet. - Libuše Martínková: *Kyberprostor jako náboženský prostor*. Brno: L. Marek, 2007. 126 s. Diplomová práce. Karlova univerzita, Husitská teologická fakulta. ISBN 978-80-87127-06-3, str. 3-5

¹³⁵ Vojtíšek: *Novopohanství...*, str. 6

¹³⁶ „Od kyberšamanů je třeba odlišovat technošamany.“ Vojtíšek: *Novopohanství...*, str. 6, poznámka pod čarou

¹³⁷ Vojtíšek: *Novopohanství...*, str. 6

¹³⁸ např. <http://www.casopismagie.estranky.cz/clanky/samanismus.html> (27. 3. 2013)

¹³⁹ Martínková, str. 33

¹⁴⁰ Ota Luňák, ze soukromé korespondence, 11. 12. 2012

takové osoby, které skutečně v rámci těchto subkultur působí jako šamani, a tedy se mohou „právem“ považovat za *technošamany* či *kyberšamany*.¹⁴¹

Vzhledem k tomu, že chápu roli šamana jako neoddělitelnou od komunity, ve které působí, a jako smysluplnou pouze ve vztahu k jiným lidem, nepovažuji za šamany ty, kteří jsou „šamany“ pouze pro sebe a pro svoje spirituální zážitky.¹⁴² Nakolik se tyto termíny vztahují pouze na fiktivní literární či komiksové hrdiny či na postavy počítačových her? Nakolik zůstávají jakýmsi možnými sociálními rolemi budoucnosti? Jak by asi v praxi vypadala práce skutečného technošamana či kyberšamana? Je vůbec existence takového člověka v rámci technokultury či kyberkultury možná, resp. těmi subkulturami samými umožněna? Jistě by bylo zajímavé tyto subkultury prozkoumat a pokusit se na tyto otázky najít odpovědi, na to ale v této práci nemám dostatek prostoru. Jen otázce spirituality příslušníků těchto subkultur by bylo třeba věnovat samostatný výzkum.

2.1.3 Neošamanismus jako předmět religionistiky

Problém, jak religionisticky uchopit neošamanismus, úzce souvisí s problematikou, jak uchopit nová náboženská hnutí obecně. I když by se mohlo zdát, že je neošamanismus pouze romantická snaha o návrat k přírodě nebo dokonce k původnímu způsobu života v souladu s přírodou, pokusila jsem se naopak ukázat, že neošamanismus svou spiritualitu často spojuje s novými komunikačními a technickými prostředky, moderní elektronickou hudbou, internetem či samotným prostředím města. V souvislosti s tím, že se nauky neošamanismu šíří prostřednictvím knih a internetu, na jednu stranu vzniká možnost oslovení velkého množství lidí, ale na druhou stranu se z neošamanismu stává artikl pro soukromé

---

¹⁴¹ Při hledání informací a internetu jsem zjistila, že ve výrazy „technošaman“ a „kyberšaman“ jsou oblíbenými přezdívkami některých lidí, kteří se na internetu pohybují (a můžeme se jen dohadovat, jaké a zda mají nějaké spojení s kyberkulturou či technokulturou). V případě výrazu „kyberšaman“, přesněji „cybershaman“, jsem dokonce narazila na počítačový program s tímto názvem (úvahy o tom, zda by jednou v rámci této „spirituality“ mohly šamany nahradit počítačové programy, zde nebudu rozvíjet).

¹⁴² Andrej A. Znamenski se ve své knize *The Beauty of the Primitive. Shamanism and Western Imagination* hlásí k definici neošamanismu od kanadské antropoložky Joany Townsendové, která neošamanismus definuje jako individualistické náboženské hnutí. „I think that the Canadian anthropologist Joan Townsend, who surveyed several shamanism workshops in North America, correctly defined neoshamanism as an 'individualist religious movement' in contrast to a 'group organized movement' that subjects itself to certain collective standards.“ Znamenski, Andrej A.: *Beauty of the Primitive. Shamanism and Western Imagination*. Oxford University Press. New York. 2007. ISBN 978-0-19-517231-7, str. 247. To ale ještě nemusí znamenat, že je neošamanismus zaměřen pouze na individuum šamana, kterému jde pouze o jeho spirituální zážitky.

použití, jehož cílem je pouze zážitek změněného stavu vědomí, který může jednotlivci uškodit, pokud nad sebou zcela ztratí kontrolu.

2.2 Neošaman

Neošaman je označení pro současného šamana, který nepochází z tradiční šamanské společnosti, a má se za to, že cestu šamanismu si zvolil dobrovolně. Tuto roli mohou zastávat jak muži, tak ženy. Sám sebe ale většinou takový člověk neoznačuje termínem *neošaman*, ale hovoří o sobě jako o šamanovi, případně ještě jako o osobním poradci, terapeutovi, věštci, kartáři nebo jinak, a to podle toho, jaké způsoby práce používá nebo jaké má vzdělání či povolání, pokud se s šamanismem vhodně doplňuje. To, že si vybírá z různých metod a zdrojů, vyžaduje osobní zapojení a tvořivost.

Neošaman se většinu z toho, co zná, naučí z knih. DuBois upozorňuje na hlavní autory této neošamanistické literatury: „Ačkoli se myšlenky a praktiky odvozují z nejrůznějších zdrojů, vynořuje se zde několik velkých osobností. Mircea Eliade (1964) často slouží jako primární zdroj informací o tradičním šamanismu a mnohé jeho charakteristiky šamanismu se často objevují v neošamanských postojích, např. jeho důraz na tripartitní kosmos a upřednostňování cest po astrálním neboli horním světě před zkoumáním dolního světa.“¹⁴³

Dále vycházejí různé příručky, jak se stát šamanem, jako je například Harnerova *Cesta šamana* nebo *Šamanské bubny* Michaela Drakea nebo etnograficky inspirovaná zkoumání Carlose Castanedy, jehož knihy jsou dodnes předmětem sporu, zda se jedná o čistou fikci nebo zda je v nich přece jen něco pravdy (příznivci Castanedy rádi říkají, že pravdivé je duchovní poselství v těchto knihách obsažené). Podle DuBoise jsou v této souvislosti „také důležité myšlenky Josepha Campbella o mýtu.“¹⁴⁴

Neošaman však může kromě použití literatury také cestovat a navštěvovat nějakého tradičního šamana či šamany a od nich se učit nebo navštěvovat semináře jiných neošamanů ve své zemi nebo semináře tradičních šamanů, kteří přijedou do jeho země obvykle na pozvání nějaké neošamanské organizace, a inspirovat se jejich způsobem práce.

Někteří neošamani používají termíny psychologie, mohou se dokonce odvolávat na některé přírodovědné teorie, například na některé interpretace kvantové fyziky. Obvykle čtou literaturu různých autorů označovanou obecně jako New Age literatura, což je ale zavádějící

---

¹⁴³ DuBois, str. 313

¹⁴⁴ Tamtéž, str. 313-314

kategorie, protože se do ní vejdou jak interpretace pseudovědecké, tak interpretace, které se pouze neshodují s momentálně zastávaným vědeckým paradigmatem.

2.2.1 Povolání neošamana

Neošamani zpravidla nebývají povoláni duchy tak, jak tomu bývá v tradičním šamanismu, ani nemohou toto povolání po nikom zdědit, pokud nevyrostají v tradiční šamanské kultuře. Cestu k šamanismu si většinou najdou sami, avšak i oni mohou na své cestě zažít psychospirituální krizi podobnou šamanské nemoci či šamanské krizi, která je na jejich cestě ovlivní. Může se jednat o vážnou nemoc, ale i například o rozvod, rodinnou tragédii nebo finanční krizi, kdy takový člověk přijde o některé nebo o všechny dosavadní jistoty. Například Emahó (vlastním jménem Donald Montoya¹⁴⁵), americký neošaman s indiánskými kořeny, který pořádá workshopy a semináře v Evropě, vypráví o zážitcích, které ho postupně přivedly k šamanismu a které se velmi podobají šamanským krizím tradičních šamanů.¹⁴⁶ Dále se někteří neošamani odvolávají na tradici svých předků, kteří například uměli věštit z karet, vykládat z ruky, mluvit s duchy apod., čímž se také snaží dodat tomu, co dělají, přesvědčivost a důvěryhodnost. V každém případě mnoho neošamanů má za sebou dlouhou a zajímavou cestu, která je k šamanství přivedla.

2.2.2. Práce neošamana

V neošamanismu je velká rozmanitost způsobů práce, ale ve vztahu ke společnosti, ve které neošamani žijí, se na první pohled zdá nejdůležitější jejich léčitelská a poradenská činnost. Kromě toho často pořádají různé zážitkové semináře, jejichž účelem je nejen představit jiný pohled na svět, ale také účastníky seminářů do tohoto pohledu nějakým způsobem „zasvětit“. Zdá se mi, že se v souvislosti s neošamanismem až příliš často hovoří o práci s drogami, která však pro působení neošamanů není nezbytná. V České republice je navíc protizákonná.

Někteří neošamani mohou používat při své práci výhradně šamanské metody převzaté z různých šamanských tradic, zvláště z tradic severoamerických indiánů. Oblíbené je šamanské bubnování, potní chýše, chození po žhavém uhlí apod. Jiní tyto metody doplňují

---

¹⁴⁵ Českými autory je jeho příjmení často psáno jako „Mantoya“. Nejsem si jistá, zda se jeho příjmení píše tak nebo onak, neboť vystupuje pouze pod jménem Emahó.

¹⁴⁶ viz Petr Třešňák: *Bud' vás oheň spálí, nebo ne. S Emahóem o jeho vizích, šamanském tanci a zrnku písku v nás.* In: RESPEKT 27/2007

dalšími “nešamanskými“ metodami. V České republice je například oblíbený výklad tarotových karet¹⁴⁷ a jiné metody věštění, dále to může být například práce s kameny, čakrami, automatickou kresbou apod.

Při své práci mohou být neošamani oblečeni civilně, ale bývá preferováno spíše oblečení odpovídající typu události či druhu rituálu. Mohou dle libosti používat různé symboly a atributy nejen z šamanských tradic. Například Emahó má při svém rituálu zvaném ohňový tanec (firedance) na sobě „těžkou tibetskou zástěru z kostí, indiánskou náprsenku, na zemi oltář s ptačím křídlem a křesťanským růžencem.“¹⁴⁸

2.2.3. Neošamani ve světě

Vzhledem k tomu, že aktivity neošamanů jsou mnohotvárné, je těžké vystopovat, kdo je vlastně neošaman. I proto, že se zahraničními šamany nemám žádnou osobní zkušenost, zaměřím se hlavně na neošamanismus u nás a zmíním vlivy některých zahraničních neošamanů či současných tradičních šamanů na „český“ neošamanismus.

2.2.4. Neošamani u nás

Pravděpodobně nelze hovořit o tradičním šamanismu u nás. Český a slovenský neošamanismus je ovlivněn zahraničními šamany a neošamany, a to především z amerického kontinentu, spojenými s kulturou původních obyvatel, jako jsou například Emahó (Donald Montoya), Pablo Russel, Eric Pearl, peruánský šaman Antonio Barrera Banda (učitel Petra Chobota), Američan Brant Secunda a další.¹⁴⁹

Od roku 2007 navštívilo Českou republiku díky aktivitě Šamanské jurty¹⁵⁰ také několik sibiřských šamanů. Byly to tuvinské šamanky Ludmila Karaoolovna Ojun, Anisja Semizool Monguš a tuvinský šaman Ooržak Dugar-Sjurjun Očur-oolovič. V roce 2012 přijala pozvání tohoto centra také korejská šamanka (mudang) Hi-ah Park. „Aktivity zahraničních šamanů se - zdá se - v posledních letech vytrácejí patrně v souvislosti s pomalým ústupem celého hnutí Nového věku,“¹⁵¹ konstatuje Zdeněk Vojtíšek. Na druhou stranu ale dodává:

---

¹⁴⁷ Tuto metodu používají například Taisha Tauma, Jan Šmejkal a Pavel Švarc.

¹⁴⁸ Petr Třešňák: *Bud' vás oheň spálí, nebo ne. S Emahóem o jeho vizích, šamanském tanci a zrnku písku v nás.* In: RESPEKT 27/2007

¹⁴⁹ Štampach, Ivan O.: *Šamanismus a neošamanismus*, In: Dingir 4 / 2008, http://www.dingir.cz/samanismus_a_neoasamanismus.shtml; Vojtíšek: *Novopohanství...*, str. 31

¹⁵⁰ První české etnografické a obřadní centrum sibiřského šamanismu, www.samanskajurta.cz

¹⁵¹ Vojtíšek: *Novopohanství...*, str. 31

„Povědomí o neošamanismu a jeho obliba ovšem spíše roste, a to např. i díky bohatému výběru literatury o šamanismu nebo díky jeho průniku do kultury např. prostřednictvím etnické hudby nebo výtvarného umění. Příčin obliby je jistě mnoho, jednou z nich je ale každopádně skutečnost, že šamanský zážitek (způsobený omamnou látkou nebo jinak) posvětluje každodennost.“¹⁵²

Mezi nejznámější české neošamany¹⁵³ patří Ivo Musil, cvičící jádrový šamanismus, nebo Petr Chobot¹⁵⁴, který nabízí léčebné meditace a pořádá expedice za šamany do Amazonského pralesa. Dále jsou to například Zdeněk Ordelt, který se snaží o revitalizaci původní slovanské spirituality, vyučuje a vede skupiny u nás, ale také seznamuje studenty s obsahem odkazů kultur v Mexiku a Guatemale¹⁵⁵, Markéta a Pavel Švarcovi, kteří v Praze založili 1. českou šamanskou poradnu. Méně známá je šamanka a kartářka Taisha Tauma z jižních Čech a šaman, kartář a hudebník Jan Šmejkal z Prahy¹⁵⁶, který se zabývá také alikvotním zpěvem. Michal Fabián, hypnoterapeut zabývající se regresemi do minulých životů, nabízí hlavně „elektronický“ šamanismus a audiovizuální stimulaci¹⁵⁷, Miroslav Kašpar¹⁵⁸ pořádá na statku ve Skřidlech workshopy zaměřené na výrobu bubnů, semináře šamanského bubnování, holotropního dýchání, chůze po žhavém uhlí, indiánské potní chýše apod.

Osobně jsem se setkala s „českými neošamany“ Markétou a Pavlem Švarcovými. Tito manželé si v roce 2006 v Praze otevřeli šamanskou poradnu s názvem Přístav 69.¹⁵⁹ Krom toho spolupřádají esoterické festivaly pod záštitou společenství zvaného Zlatý střed. Jejich poradenská činnost se soustředí v indiánském týpí v jejich zahradě, používají šamanské bubnování, čtení z ruky, numerologii, výklad tarotových karet apod. Pořádají také semináře šamanského bubnování, výuku šamanismu, šamanského léčení a jiné šamanské semináře. Nedávno založili nové šamanské centrum v severních Čechách, kde plánují provozovat další aktivity, jako je například výše zmiňovaná chůze po žhavém uhlí.

¹⁵² Vojtíšek: *Novopohanství...*, str. 31

¹⁵³ Abecední seznam lidí a skupin v ČR, na Slovensku a jinde ve světě, věnujících se šamanskému léčení, osvětě a předávání zkušeností dalším zájemcům lze nalézt zde: <http://www.neosaman.cz/odkazy-a-kontakty-na-samany/>.

¹⁵⁴ <http://www.petr-chobot.eu>

¹⁵⁵ <http://novaplaneta.com/zdenek-ordelt>

¹⁵⁶ Klíčník – šamanské léčení (http://klicnik-samanske-leceni.webnode.cz)

¹⁵⁷ Štampach, Ivan O.: *Šamanismus a neošamanismus*, In: Dingir 4 / 2008,

http://www.dingir.cz/samanismus_a_neoasamanismus.shtml

¹⁵⁸ <http://skridla.arcs.cz/>

¹⁵⁹ <http://www.pristav69.cz/>

2.3. Neošamanská hnutí

Neošamani vytvářejí organizace, které slouží jak k jejich vzájemnému setkávání, ke vzájemné podpoře, inspiraci a předávání zkušeností, tak i k setkávání se současnými tradičními šamany a k informování veřejnosti. Zdeněk Vojtíšek vytváření menších organizací spojuje se spiritualitou hnutí New Age: „Někteří novopohané (především šamané) vytvářejí instituce typu „kult“ (poradenská či léčitelská centra apod.) a připomínají tak hnutí Nového věku, pro něž jsou instituce typu kult typické.“¹⁶⁰ Je však třeba rozlišovat různé úrovně či stupně organizace, na kterých neošamani působí. Je otázka, nakolik o sobě například čeští neošamani navzájem pouze vědí a nakolik se pravidelně setkávají, neboť cesty českých neošamanů se zdají být velmi individuální. Díky internetu a v poslední době zvláště prostřednictvím sociálních sítí¹⁶¹ však dnes mnozí z českých neošamanů mohou být v kontaktu jak navzájem, tak i se zahraničními neošamany. Mohou lépe spolupracovat, organizovat různé šamanské semináře, přednášky, workshopy apod. a zároveň tato setkání propagovat. Někteří čeští neošamani¹⁶² působí kromě své soukromé praxe také na různých, u nás v poslední době oblíbených esoterických festivalech a veletrzích, zatímco jiní¹⁶³ spojování šamanismu s esoterikou odmítají.

2.3.1. Neošamanská hnutí ve světě

Nejnámějším neošamanským hnutím je Foundation for Shamanic Studies (Nadace pro šamanská studia), založená antropologem Michaellem Harnerem, který pracoval především v horní Amazonii. Tato nadace nabízí workshopy na různých úrovních, jakož i dvouletý program ukončený certifikátem, sponzoruje etnografický výzkum dochovaných šamanských tradic a vydává časopis *Shamanism*.¹⁶⁴ Tato nadace významně ovlivnila komunity, které podpořila. „Taková podpora,“ píše DuBois, „může nejen umožnit praktikujícímu šamanovi zůstat aktivním, ale může vyslat mocné poselství šamanské společnosti, co se týče skutečné hodnoty umění praktikujících z pohledu zvenčí. Tam, kde se dříve šamani setkávali s očerňováním ze strany elitních sil přicházejících zvenčí, se program *Živoucí poklady* Nadace pro šamanská studia snaží využít prestiže západních institucí

---

¹⁶⁰ Vojtíšek: *Novopohanství...*, str. 34

¹⁶¹ Mezi zvláště oblíbené patří sociální síť Facebook.

¹⁶² Například Švarcovi.

¹⁶³ Například Petr Chobot

¹⁶⁴ DuBois, str. 317; Vitebsky, str. 170

k ocenění a zachování místních šamanských tradic.¹⁶⁵ Výčtem všech současných „neošamanských organizací“ se zde však nebudu zabývat. Jde mi pouze o jejich obecný vliv na formování neošamanismu.¹⁶⁶

Mnohé z organizací, které se podílejí na celosvětovém propojení šamanismu i neošamanismu a vydávají různé publikace, mají také účast na tzv. šamanském turismu: „Harnerova nadace a další jí podobné organizace západního neošamanismu hrají klíčovou roli také ve vývoji šamanského turismu, v jehož rámci zainteresovaní Západané cestují do domorodých komunit, aby se stali svědky šamanských obřadů, nebo se jich dokonce zúčastnili.“¹⁶⁷

2.3.2. Neošamanská hnutí u nás

V České republice se šamanské aktivity konají často pod záštitou jednoho člověka nebo malé skupinky lidí. Zdeněk Vojtíšek zdůrazňuje tento individuální rozměr neošamanské praxe: „Praxe neošamanismu je individuální a současní šamani pracují nejčastěji samostatně např. jako hlavní aktéři kursů šamanismu, léčitelé nebo autoři článků a knih.“¹⁶⁸

Česká etnoložka, znalkyně sibiřského šamanismu, spisovatelka¹⁶⁹ a šéfredaktorka časopisu *Regenerace* Pavlína Brzáková vede organizaci *Šamanská jurta*¹⁷⁰, kde v rámci popularizace šamanismu spojuje svou odbornou znalost sibiřského šamanismu a osobní angažovanost.¹⁷¹ Pavlína Brzáková byla mimo jiné vyškolená v evropské pobočce Nadace pro šamanská studia.¹⁷²

Stejně tak byly v této pobočce vyškoleny psycholožka Zora Frešová¹⁷³ a filosofka Katarína Hřčková, které spolu s Alicí Balážovou založily roku 1999 *Centrum pre štúdium šamanizmu* a pod patronací evropské pobočky Nadace pro šamanská studia se věnují

---

¹⁶⁵ DuBois, str. 318

¹⁶⁶ Například Piers Vitebsky v dokumentační příloze své knihy *Svět šamanů* některé další organizace a jejich publikace zmiňuje. Je však třeba poznamenat, že se nejedná o aktuální přehled, neboť kniha vyšla v roce 1995. Vitebsky, str. 170

¹⁶⁷ DuBois, str. 318

¹⁶⁸ Vojtíšek: *Novopohanství...*, str. 30

¹⁶⁹ BRZÁKOVÁ, P., *Goromomo goroló* (Citadela 1996), *Cesta medvěda* (NLN 2002), *Modřínová duše* (Eminent 2004) a další.

¹⁷⁰ Oficiální stránky: <http://www.samanskajurta.cz/> (27. 3. 2013)

¹⁷¹ Vojtíšek: *Novopohanství...*, str. 30

¹⁷² Tamtéž, str. 31; oficiální stránky této pobočky *The Foundation for Shamanic Studies Europe*, <http://www.fss.at>, (27. 3. 2013)

¹⁷³ Oficiální stránky Zory Frešové: <http://www.zorafresova.sk> (27. 3. 2013)

přednáškové činnosti. Všechny tyto tři neošamanky poskytly již několika desítkám slovenských i českých posluchačů základní kurs Nadace „Cesta šamana“ a svou činností, zvláště působením Kataríny Hrčkové¹⁷⁴, přispěly ke vzniku Bubnovacího kruhu Praha v roce 2002.¹⁷⁵

Pražský bubnovací kruh byl spolu se skupinami tensegrity, kterou cvičily v České republice tři skupiny v Ostravě, Brně a Praze, příkladem neošamanských společenství.¹⁷⁶ V současnosti se tensegrita (magické pohyby) cvičí v pražském šamanském centru v Čajovně Šamanka¹⁷⁷, kterou vede neošamanka Věra Erinti Hamtilová.

V Harnerově linii pracuje také Ivo Musil¹⁷⁸, jehož původní webové stránky byly dle Vojtíška „vstupní branou do českých neošamanských aktivit“.¹⁷⁹ Ještě v roce 2012 pořádala šamanské kursy také agentura Leony Valentové,¹⁸⁰ zatímco dříve aktivní pořadatel Michal Fabian nebo centrum Inspiritual (Maun) se zřejmě odmlčeli.¹⁸¹ Dále zde působila Nadace Spirituální země, kterou založil Petr Chobot.¹⁸²

Jedno z aktivních šamanských center se v současnosti nachází v jižních Čechách, na statku ve Skřidlech¹⁸³ nedaleko Českých Budějovic, které vede Miroslav Kašpar, mimo jiné certifikovaný lektor holotropního dýchání. Nové šamanské centrum (*Šamanské centrum Háji*) Markéty a Pavla Švarcových, kteří též absolvovali kurs Nadace pro šamanská studia (v roce 1999) a založili v Praze v roce 2006 první šamanskou léčitelskou poradnu Přístav 69¹⁸⁴, v současnosti vzniká v severních Čechách, v Háji u Habartic na sever od Liberce.

Různé neošamanské a esoterické semináře a cvičení vedou lektoři v Divadle Kampa pod záštitou populárního českého herce Jaroslava Duška. Kurs šamanské práce s hlasem (aliquotní zpěv) a šamanský kruh zde vede Eva Dušejovská, s šamanskými technikami experimentuje také Luděk Drábek alias Leon Luděk Novotný a Castanedovu tensegritu cvičí

---

¹⁷⁴ Pozvání na akce Kataríny Hrčkové se objevují například i na webu poradny Markéty a Pavla Švarcových, viz <http://www.pristav69.cz/company.php?sekce=events&archive=1> (27. 3. 2013)

¹⁷⁵ Vojtíšek: *Novopohanství...*, str. 31

¹⁷⁶ Tamtéž

¹⁷⁷ Internetové stránky čajovny: <http://www.samanka.cz/> (27. 3. 2013)

¹⁷⁸ Oficiální stránky Ivo Musila: www.samani.cz (27. 3. 2013)

¹⁷⁹ Vojtíšek: *Novopohanství...*, str. 31

¹⁸⁰ Oficiální stránky agentury: <http://samanismus.unas.cz> (27. 3. 2013)

¹⁸¹ Vojtíšek: *Novopohanství...*, str. 31

¹⁸² Oficiální stránky Petra Chobota: <http://www.petr-chobot.eu/cs/novinky> (27. 3. 2013)

¹⁸³ Oficiální stránky centra: <http://skridla.arcs.cz/>

¹⁸⁴ www.pristav69.cz

lektor Marek Hašlar.¹⁸⁵ Právě propojení šamanských technik s různými jinými technikami je v současnosti typické pro různé léčitele, kteří však sami sebe nenazývají *šamany*.

2.4. Kritické pohledy v rámci neošamanismu

V současnosti se v České republice hlásí k šamanismu mnoho lidí, a to v souvislosti s množstvím dalších spirituálních aktivit, souhrnně často označovaných jako esoterika. To se týká jak jednotlivců, tak i skupin lidí. Na druhou stranu se ovšem najdou i takoví, kteří se snaží stále vztahovat k tradičnímu šamanismu, a v takovém případě také kritizují některé podoby toho, co jsem zde zahrнула pod termín neošamanismus. Kromě Pavlíny Brzákové k těmto kritikům některých tendencí současného neošamanismu patří i Markéta a Pavel Švarcovi, se kterými jsem se setkala a jejichž pohled zde stručně představím.

V této podkapitole vycházím především ze svých zápisů ze dvou seminářů Pavla a Markéty Švarcových z roku 2012, kterých jsem se zúčastnila, a z informací o nich na webu jejich šamanské poradny.¹⁸⁶ Zápisy jsou, pouze mírně upravené, k dispozici v příloze této práce. Pavel a Markéta Švarcovi o šamanismu říkají, že nemá žádná dogmata nebo tabu, nemá nic společného s vírou, nemá ani boha. Co se týká kosmologie, používají „základní rozlišení“ na horní, spodní a střední svět, přičemž kladou stejně velký důraz na dolní i horní svět. To, pomocí jakého *vchodu* vstoupit do horního či dolního světa, nechávají na účastnících semináře, pro vchod do dolního světa doporučují *jeskyni* a pro vchod do horního světa nějaké vyvýšené místo. (Markéta Švarcová na jednom semináři poznamenala, že ona sama vstupuje do horního světa *přes hvězdu*.) Společně učí, že do dolního světa cestuje šaman pro *léčbu*, kterou mu odtud může přinést jeho *pomocník*, kdežto do horního světa si šaman jde pro *radu*, kterou tam může získat od *rádce*. Tyto dva světy také přirovnávají k nebi a peklu a vyjadřují svou nelibost nad tím, že *křesťanství udělalo z dolního světa peklo a zaměřilo se pouze na horní svět*.¹⁸⁷

Šamanismus je podle nich metoda poznávání a vnímání světa. Člověk si v rámci šamanismu zjišťuje všechno sám, má *záměr*, který mu k tomu pomáhá. Když bubnují dva šamani se stejným *záměrem*, tak se někde na *cestě* potkají. Šamanismus chápou Švarcovi jako živý, neustále proměnlivý fenomén, který se stále znovu tvoří. Hovoří o tom, že šamanské je

¹⁸⁵ <http://www.divadlokampa.cz/o-divadle-kampa/lektori> (27. 3. 2013)

¹⁸⁶ http://www.pristav69.cz/1-1-1_Kdo-jsme.htm

¹⁸⁷ Takové analogie snad svědčí o potřebě vymezit se vůči rozšířené formě křesťanství.

napojovat se na naše *kolektivní vědomí*. *Šamanští spojenci*, stejně jako *bytosti* na celém světě, s nimiž šamanismus spolupracuje, nejsou podle Švarcových žádné *vizualizace*, ale je to *fakt*, a podobně *šamanský trans* není žádný „stav Alfa“¹⁸⁸. Šamanismus v pojetí Švarcových vychází z toho, že kmen léčí sám sebe. Jestliže šaman léčí člena kmene, léčí tím i sám sebe. *Hledání sebe sama* je podle Švarcových „pomýlená záležitost“, protože každý člověk má své místo, jen ho nechce přijmout, nebo si neuvědomuje, kým je. Člověk hledá neustále pomoc zvenčí, místo aby našel sílu uvnitř sebe.

Švarcovi se zúčastnili v roce 1999 kurzu Harnerovy Nadace pro šamanská studia, ale spolupracují také se severoamerickými šamany s indiánskými kořeny, a proto snad také kritizují Harnerův *jádrový šamanismus*. Podle nich totiž Harner a jemu podobní vyňali ze šamanismu jeho metody a techniky a zbavili ho posvátného aspektu, za což tyto neošamany kritizují. Spojit praktické s posvátným je podle Markéty Švarcové náročné. Pavel Švarc dodává: „Udělal z šamanismu, z šamanského bubnování ‘bavendo’, ale to už není šamanské. Jediné šamanské bubnování je to, kde je *záměr*.“¹⁸⁹ V šamanismu je podle Švarcových nejdůležitější *záměr*, neboť všechno stojí na *záměrech* a svůj *záměr* může šaman také do něčeho vložit.

Švarcovi se také snaží postihnout zásadní rozdíl mezi magií a šamanismem: „Nelze se zabývat šamanismem a ‘nenamočit se’, běžná magie (ne však hermetismus) je manipulace, tam se člověk ‘nenamočí’.“¹⁹⁰ Šamanismus, který podle Švarcových pracuje s *energetickou realitou*¹⁹¹, se tedy od magie odlišuje tím, že pouze nemanipuluje s tím, co již bylo vytvořeno, ale tvoří něco nového. Běžná magie je podle Švarcových manipulace s něčím, od čeho má člověk odstup. V šamanismu tento odstup není nebo by neměl být. Šamanismus je v jejich pojetí *návrat k jinému vidění světa*. Je to poznání ve smyslu návratu k *vnímání, které nám je přirozené*. *Jako šamani rozbouráváme koncepty, abychom se sjednotili s vnitřním a vnějším a*

---

¹⁸⁸ Alfa je stav mozkových vln o frekvenci v rozsahu 8 až 13 Hz. Tento stav se přirozeně vyskytuje při senzorickém odpočinku, hluboké relaxaci nebo meditaci. Stav Alfa zapřičiňuje pocity uvolnění a bezpečí, duševní pohody, zlepšení spánku, studijních výkonů, zvýšení pracovní produktivity, snížení strachů a úzkostí, zvýšení imunity. Předpokládá se, že mnozí kreativní géniové se i při bdělém stavu pohybují na hranici Alfa. Viz např. F-T Gottwald, Ch. Rättsch: *Šamanské vědy*. Volvox Globator. Praha. 1999. ISBN: 80-7207-281-1

¹⁸⁹ viz Příloha

¹⁹⁰ viz Příloha („Nenamočit se“ tedy znamená něco jako „jednat z odstupem tak, že to na mě nebude mít zpětně žádný takový vliv, který nechci“.)

¹⁹¹ viz Příloha

uvědomili si, že svět je živý, že jsme součástí něčeho. To šamanské je v jednotě. Vše je vzájemné provázané.¹⁹²

Sophie Reicher, novopohanka, která sama sebe považuje spíš za čarodějkou než za šamanku, podobně kritizuje Harnerův *jádrový šamanismus* v rozhovoru, který vyšel v americkém novopohanském časopise *Witches and Pagans*¹⁹³: „Problém neleží v technikách samotných...ale v přístupu těch, kteří užívají tyto techniky, a ve skutečnosti, že byly vyjmuty z určitého kulturního a duchovního kontextu. Jsou užívány způsobem, který je krátkozraký a nezakotvený. Myslím, že se Harner snaží vnutit celému tématu rovnostářství, které v šamanismu zkrátka nikdy neexistovalo. V zásadě jde o to, že ne každý se může stát šamanem.... Nestačí zúčastnit se série víkendových workshopů a *prásk* (sic!), je z vás šaman. Šamanismus je o... službě a obnovování kosmické rovnováhy na úrovni, kterou Harnerovy techniky ani v základu nepostihují...Praktikující z jeho tradice, které jsem potkala...ani nevěřili v objektivní existenci bytostí z jiných světů.“¹⁹⁴

2.5. Shrnutí

Ve snaze přiblížit neošamanismus jsem postupovala následujícím způsobem. Nejprve jsem se zabývala zdroji neošamanismu, které jsou spojeny zvláště s hnutím New Age v širokém slova smyslu. Potom jsem se snažila představit různé druhy neošamanismu, které poprvé upozorňují na problematiku uchopení neošamanismu jako jednotného fenoménu. Dále jsem se zaměřila na některé současné stoupence neošamanismu a neošamanská hnutí, a to převážně v České republice. U nich se zájem o šamanismus kombinuje se zájmem o ezoterické směry, což ještě zvyšuje mnohotvárnost neošamanismu. Nakonec jsem se pokusila ukázat, že u stoupců neošamanismu můžeme nalézt i kritiku určitých podob neošamanismu. To znamená, že neošamanismus není založen jen na přijímání různých spirituálních technik, ale také na jejich kritické reflexi. Podle mě je třeba opakovaně zdůrazňovat, že ti, které zde nazývám neošamany, se tak sami většinou nenazývají. To, že je nazývám neošamany, má smysl pro jejich srovnání se současnými tradičními šamany. Srovnáním neošamanismu a šamanismu se budu zabývat v následující kapitole.

---

¹⁹² viz Příloha

¹⁹³ Citováno bez uvedení konkrétního čísla a ročníku časopisu na stránkách Čarovného zrcadla <http://www.carovnezrcadlo.cz/samanismus/rozhovor-se-samankou>, z anglického originálu přeložila Anna Marie Dostálová (2012).

¹⁹⁴ <http://www.carovnezrcadlo.cz/samanismus/rozhovor-se-samankou>

3. Srovnání šamanismu a neošamanismu

Tradiční šamanismus jsem charakterizovala prostřednictvím třech různých aspektů: aspektu rituálního, aspektu kosmologického a aspektu sociálního. Je nezbytné dodat, že tyto aspekty v sobě sjednocuje osobnost šamana. Tyto aspekty chci také použít ke srovnání šamanismu a neošamanismu. Zdá se mi, že u některých podob neošamanismu může docházet k vyzdvihování jednoho z těchto aspektů na úkor jiného. Šaman ani neošaman podle mě není myslitelný bez sociálního aspektu svého působení. Neošamani, na rozdíl od tradičních šamanů, proto musí svou roli a svůj šamanský pohled na svět nějak přizpůsobit myšlení společnosti, která není tradičně šamanistická.

S ohledem na druhy neošamanismu, které jsem představila výše, by se mohlo zdát, že u některých z nich dochází k upozadění některého ze zmíněných třech aspektů na úkor jiných. Tyto případy chci postupně probrat.

Nejprve se zaměřím na rituální aspekt. U některých podob neošamanismu nacházíme velký důraz na osobní extatickou zkušenost. Přitom by se mohlo zdát, že dochází k umenšování sociálního významu šamanismu, který je úzce spojen s pomáháním či léčením sebe i druhých. Tato pochybnost vzniká například v případě psychedelického šamanismu a technošamanismu. K tomu je třeba poznamenat, že kdyby skutečně docházelo k umenšení sociálního aspektu neošamanismu, již by se nejednalo o neošamanskou spiritualitu, ale o soukromou extatickou zkušenost. Navíc je třeba dodat, že šamanské ani neošamanské rituály nelze redukovat na rituály extatické. Podstatou šamanského rituálu je vždy léčba v širokém smyslu. Pokud by neošaman byl schopen léčit pouze sám sebe, ztratil by se tím jeho význam pro společnost. Jenže šaman je vždy šamanem nějaké společnosti.

Dále se zaměřím na kosmologický aspekt neošamanismu. Tento aspekt se jakoby osamostatňuje v případě neošamanismu, který jsem zde představila jako *Učení nagualů*. Tento typ neošamanismu se, zdá se, omezuje pouze na jakousi literárně předávanou duchovní moudrost, pokud se ovšem nespojí například právě s cvičením Castanedovy tensegrity, která by mohla představovat rituální aspekt tohoto typu neošamanismu. Zde bych chtěla znovu připomenout také Jaroslava Duška a jeho divadelní ztvárnění *Čtyř dohod*. Divadlo by se v neošamanismu též mohlo interpretovat jako šamanský rituál, neboť v tradičních šamanských společnostech mají příběhy a jejich dramatizace léčebný význam pro celou komunitu. Jedna z šamanových úloh může spočívat právě ve vyprávění a ztvárnění tradičních příběhů. Ani učení nagualů tedy nutně nevede pouze k předávání kosmologie.

Za třetí se v souvislosti s neošamanismem nabízí možnost redukovat ho na sociální službu a alternativní zážitkovou psychoterapii. Zde je ovšem třeba důrazně poznamenat, že neošamanismus je spiritualita, a jako taková nemůže být zredukována na pouhý sociální fenomén, který je pro společnost prospěšný právě jako léčení lidí. Na druhou stranu právě proto, že neošamanismus je spiritualita, může být navzdory svému terapeutickému významu odmítán vyznavači jiných náboženství či náboženských hnutí, ale i terapeuty, kteří by mohli považovat „neošamanskou terapii“ za nevhodnou nebo dokonce nebezpečnou.¹⁹⁵

Srovnávání tradičního šamanismu a neošamanismu jako dvou fenoménů je problematická záležitost. Výhoda rozlišování šamanismu a neošamanismu spočívá v tom, že nám umožňuje vztáhnout každou z těchto spiritualit k různým inspiračním zdrojům, k různým společenským podmínkám a mluvit o jejich vzájemném vlivu. Neošamanismem můžeme nazývat spiritualitou, která bezprostředně nevychází z tradiční šamanské společnosti. Thomas A. DuBois doporučuje rozlišovat mezi *současným šamanismem* a *neošamanismem*, vzhledem k tomu, že ze ztotožnění těchto dvou termínů by mohlo vyplývat, že dochovaný tradiční šamanismus nějak není „současný“.¹⁹⁶

Neošamanismus bývá chápán jako návrat k jakési „přirozené spiritualitě“. Vyhoceně je někdy kritizován jako snaha o návrat k (pra)dávnému způsobu života v souladu s přírodou spojovanému s naprostým odmítáním techniky a civilizace. Na případě městského šamanismu, ale i šamanismu, jak ho chápou Švarcovi, se však ukazuje, že neošamanismus vůbec nemusí být chápán jako spiritualita, která se chce vrátit do pralesa a zcela opustit techniku, ale i jako spiritualita, která má člověku pomoci opět „z pralesa“ vyjít a adaptovat se na své „přirozené“ prostředí. Člověk pak může chápat například město jako svérázné duchovní prostředí. Ačkoliv tendence „utíkat“ do přírody, do extatických zážitků či obecně do „jiné“ (včetně virtuální) reality v neošamanismu nějakým způsobem přítomná je, měli bychom se zamyslet také nad tím, nakolik je tato tendence obecně lidská, nikoli pouze neošamanistická.

Zdá se, že společným rysem šamanské i neošamanské spirituality je touha prožít a uvědomit si jednotu a propojenost světa jako celku. To se prakticky projevuje různými

---

¹⁹⁵ „Šamanismus bývá kritizován z hlediska moderní racionality, např. v tom smyslu, že některé postupy ohrožují zdraví praktikujících, a dále od polemicky vyhoceného novověkého křesťanství.“ Štampach, Ivan. O.: *Šamanismus a neošamanismus*. In: Dingir 4/2008, http://www.dingir.cz/samanismus_a_neoasamanismus.shtml

¹⁹⁶ DuBois, str. 312

snahami o integraci a spojování toho, co bylo odděleno. Integrační tendence se projevují i v tom, že vznikají takové druhy šamanismu, které se vztahují ke stále novým skutečnostem, které dřív stály stranou pohledu tradičního šamanismu. Myslím například městský šamanismus, který zohledňuje město jako specifické duchovní prostředí.

V rámci hledání hlavních rysů šamanismu jsem uvedla tři aspekty, totiž rituální, kosmologický a sociální. To jsou ovšem velice obecné rysy, které je možné hledat i u jiných spiritualit, a proto zde navrhuji, v čem by mohla spočívat šamanská i neošamanská spiritualita, totiž právě ve zmíněném důrazu na soulad s celkem skutečnosti.

3.1. Konflikt tradičních šamanů a neošamanů

Někteří neošamani mohou být z pozice tradičních šamanů a jejich zastánců a podporovatelů (třeba i neošamanských) kritizováni za „vykrádání“ či „zneužívání“ jejich tradičních technik pro vlastní prospěch a pro peníze a zároveň obviňováni, že se nestarají o ty, jejichž techniky a moudrost přebírají a jejichž tradice upadají. Na další rovině však podobná obvinění mohou odrážet celkovou nespokojenost s určitým politickým systémem či režimem, ať se jedná o místní či globální politiku. Někteří neošamani jistě mohou svou angažovaností, spojenou často se zájmem o etnografický výzkum, pomoci tradičním šamanským společnostem ve snaze zachovat si tradici. Ovšem někteří zapálení zastánci tradičního šamanismu a bojovníci proti neošamanismu v zájmu zachování tradičního šamanismu (a tradičních šamanských společností) by si měli uvědomit, že problém nespočívá pouze v neošamanismu.

Na druhou stranu někteří neošamani mohou mít naopak tendenci přilížit si šamanismus idealizovat, pokud si například myslí, že každý šaman jako „vzor moudrosti“, jak by si ho aspoň chtěli představovat, musí vždy zachovat klid a všechno bez výhrady přijmout, neboť je to v souladu s celkem skutečnosti. V některých konkrétních případech může být kritika neošamanismu v jistém smyslu oprávněná, pokud se od této spirituality očekává ekologický aktivismus a to, že se bude vztahovat k celému světu ve snaze o jeho záchranu, podobně jako tomu je u spirituality New Age.¹⁹⁷

Rozdíl mezi neošamanismem a současným tradičním šamanismem tedy pravděpodobně můžeme vidět také v jisté protichůdnosti přístupů. Zatímco tradiční

---

¹⁹⁷ Ke vztahu New Age a neošamanismu např. Vojtíšek: *Novopohanství...*, str. 29-30

šamanismus se vždy snažil především o zachování vlastních tradic, ze kterých vyrůstá, neošamanismus si ve snaze obnovit mizející šamanské tradice vytváří vlastní „neošamanské tradice“. Pouze na základě této představy o rozdílu mezi šamanismem a neošamanismem může mezi obojím vzniknout spor.

V souvislosti s tradičním šamanismem, jak popisuje L. E. Luna¹⁹⁸, v pralesní Amazonii probíhá poměrně čilá výměna šamanských prvků, pomůcek a metod, díky síti kontaktů, které zdejší šamani mezi sebou udržují a které v současnosti udržují i s šamany vně pralesa. Amazonští šamani o sobě navzájem vědí, předávají si zkušenosti i léky (platí zde například, že čím je rostlina vzácnější a vzdálenější, tím je účinnější)¹⁹⁹, ačkoliv mluví různými jazyky a sami sebe nazývají různými jmény podle toho, jakým typem rostlin léčí, podle dovedností apod. Bylo by tedy naivní myslet si, že tradiční šamanistické společnosti byly a jsou uzavřenými celky, osamocenými tradicemi bez kontaktu s jinými komunitami a že je možné vždy přísně rozlišovat mezi neošamany a šamany.

3.2. Vzájemný vliv tradičního šamanismu a neošamanismu

Neošamanismus se s tradičním šamanismem setkává na mnoha úrovních. Nejen díky populární a vědecké literatuře, ale především díky různým šamanským a neošamanským hnutím pod vedením jednotlivců, kteří pomáhají zprostředkovat setkání tradičních šamanů z různých šamanských kultur se světem a navzájem mezi sebou na tzv. šamanských kongresech.²⁰⁰ Neošamanismus nejen vychází z tradičního šamanismu, ale po delší dobu již tradiční šamanismus také zpětně ovlivňuje a hranice mezi těmito dvěma šamanismy se na mnoha místech rozostřují. Přestože si současný tradiční šamanismus do jisté míry stále ještě zachovává svébytnost, kontakt s okolním světem a moderní technikou se zdá být nevyhnutelný. Je pravděpodobné, že další vývoj neošamanismu a šamanismu bude souviset s vývojem společenských podmínek a techniky.

---

¹⁹⁸ viz L. E. Luna: *Vegetalismo*

¹⁹⁹ viz L. E. Luna: *Vegetalismo*.

²⁰⁰ viz Geseko von Lüpke: *Poselství šamanů*

Závěr

Není naše snaha nalézat ještě dnes „tradiční šamany“ pouze romantická? Je vůbec možné ještě dnes nalézt tradičního šamana v pravém slova smyslu čili tak, jak si šamana představujeme? Bylo to ale vůbec možné i dříve? Všechny šamanské společnosti, až na několik málo výjimek (předpokládám, že šamanismus lze nalézt též u některých dosud ještě nedotčených kmenů amazonského pralesa), již přišly do kontaktu s moderní civilizací a musí se s ní nějakým způsobem vyrovnat. Současní šamani a neošamani, kteří spolupracují na zachování a podpoře tradičních šamanských společností na různých místech světa, zřejmě nemohou zcela zabránit intervenci techniky a těžařských společností v těchto oblastech, ale mohou se pokusit pomoci tradičním šamanským společnostem s přežitím a zachováním, případně obnovením alespoň některých jejich tradic.

V této práci jsem se pokusila nastínit problematiku současného šamanismu. Došla jsem k závěru, že je třeba rozlišovat současný tradiční šamanismus čili šamanismus současných tradičních šamanských komunit či společností a tzv. neošamanismus. Avšak také je třeba mít na paměti to, že tyto dva „šamanismy“ se vzájemně ovlivňují a není možné ve všech případech jednoznačně říci, kde končí tradiční šamanismus a kde začíná neošamanismus. Šamanismus je těžko uchopitelný fenomén a právě jeho proměnlivost je nepřímou známkou jeho živosti a rozmanitosti. Přesto je možné ukázat některé jeho obecné rysy. Někteří badatelé a vědci navíc začínají uvažovat o šamanismu jako o inspiraci pro vědu a o možnostech využití jeho myšlenkových postupů při formování vědy.²⁰¹ Jako způsob myšlení je totiž šamanismus zaměřen proti tendenci myslet „dualisticky“ ve smyslu oddělování protějšků, a tak se lze snažit vyjádřit jeho obecně teoretický význam. Tento způsob myšlení je však šamanský pouze natolik, nakolik je spojený s praktickou aplikací, která může prospět společenství. Šamanismus totiž nikdy nebyl jen teorie.

Co se týká České republiky, myslím, že možným dalším vývojem neošamanismu na tomto území by mohl být, a nějakým způsobem již je, jakýsi „český šamanismus“, který využívá některé tradiční šamanské metody, přidává si k nim určité další mezi Čechy oblíbené metody (mluvili jsme například o věštění z dlaně a výkladu karet). Je také formován šamany a neošamany z Ameriky, v posledních letech i ze Sibiře, ale především myšlením těch, kteří tento šamanismus provozují a vytvářejí.

---

²⁰¹ viz např. Geseko von Lüpke: *Poselství šamanů*

Seznam literatury

I. primární literatura:

von Lüpke, Geseko: *Poselství šamanů*. Přel. Pavel Sojka. Práh. Praha. 2009. ISBN 978-80-7252-262-0

II. sekundární literatura:

A: Monografie

Blavatská 2001, 243, citováno v: DuBois, Thomas A.: *Úvod do šamanismu*. Volvox Globator. Praha. 2011. ISBN 9788072078011, str. 33

Bowie, Fiona: *Antropologie náboženství*. Praha: Portál. 2008. ISBN 978-80-7367-378-9

DeKorne, Jim: *Psychotropní šamanismus. Psychotropní rostliny v čarodějnictví*. Přeložil Miroslav Krůta. Volvox Globator. Praha. 1997. ISBN- 80-7207-098-3

Diószegi, Vilmos: *Samanizmus. Élet és Tudomány Kiskönyvtár*. Budapest: Gondolat. Fodor, István. 2005

DuBois, Thomas A.: *Úvod do šamanismu*. Volvox Globator. Praha. 2011.

ISBN 9788072078011

Eliade, Mircea: *Šamanismus a nejstarší techniky extáze*. Přel. Jindřich Vacek. Argo. Praha. 1997. ISBN 80-7203-153-8

Gottwald, F.-T., Rättsch, Ch.: *Šamanské vědy*. Volvox Globator. Praha. 1999. ISBN 80-7207-281-1

Hoppál, Mihály: *Sámánok Euráziában*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 2005. ISBN 963-05-8295-3

Hultkrantz, Åke: *Domorodá náboženství severní Ameriky. Síla vizí a plodnosti*. Přel. Barbora Puchalská. Portál. Praha. 1999. ISBN 80-85190-99-0

Luna, L. E.: *Vegetalismo. Šamanismus mezi mestickým obyvatelstvem peruánské Amazonie*. DharmaGaia. Praha 2002. ISBN 80-86685-02-0

Martínková, Libuše: *Kyberprostor jako náboženský prostor*. Brno: L. Marek. 2007.

Diplomová práce. Karlova univerzita, Husitská teologická fakulta. ISBN 978-80-87127-06-3

Neubauer, Zdeněk: *O čem je věda?* Malvern. Praha. 2009. ISBN 978-80-86702-55-1

Partridge, Christopher (ed.): *Dictionary of Contemporary Religion in the Western World*.

Inter-Varsity Press. Westmont. 2002. ISBN 0830814361

- Partridge, Christopher (ed.): *Lexikon světových náboženství*. Přeložil Martin Ritter. Slovart, s. r. o. Praha. 2006. ISBN 80-7209-796-2
- Ruíz, don Miguel: *Čtyři dohody*. Přeložil Viktor Faktor. Pragma. Praha. 2001. ISBN 80-7205-826-6
- Štampach, Ivan O.: *Na nových stezkách ducha*. Vyšehrad. Praha. 2010. ISBN 978-80-7429-060-2
- Vitebsky, Piers: *Svět šamanů*. Přel. Josef Hegner a Břetislav Šnajder. Knižní klub k. s. ve spolupráci s nakladatelstvím Práh. Praha. 1996. ISBN 80-85809-43-5
- Znamenski, Andrej A.: *Beauty of the Primitive. Shamanism and Western Imagination*. Oxford University Press. New York. 2007. ISBN 978-0-19-517231-7
- B: Články ve sbornících, seriálových publikacích a na Internetu:
- Borzič, Adam: *Křesťanství dnes potřebuje jurodivé, heretiky a protestanty*. In: Deník Referendum. 17. 8. 2012
- Carroll, Debra C.: *Šamanská ekologie, městský šamanismus a výuka šamanských umění*. In kol.: *Šamanismus III*. CAD Press. Bratislava. 1999. str. 47-50
- Dvorník, Tomáš: *Funkce dvou realit v šamanismu*. DP 2009. In: https://is.muni.cz/th/179465/ff_b/diplomova_prace__T.DVORNIK.pdf , str. 12
- Hrabalík, Petr: *Eighties a výš - S chutí proti systému*, In: <http://www.ceskatelevize.cz/specialy/bigbit/90-leta/clanky/94-eighties-a-vys-s-chuti-proti-systemu/> (27. 3. 2013)
- Kaldera, Raven: *Klasický a současný šamanismus*, 12. Červen 2011, In: <http://www.carovnezrcadlo.cz/samanismus/moderni-samanismus-raven-kaldera>
- Lužný, Dušan: *Neošamanismus – postmoderní techniky extáze*, in Religio : revue pro religionistiku, Brno, Česká společnost pro studium náboženství Brno, 1995, ISBN 1210-3640
- Štampach, Ivan O.: *Šamanismus a neošamanismus*. In: Dingir 4/2008, http://www.dingir.cz/samanismus_a_neoasamanismus.shtml
- Třešňák, Petr: *Bud' vás oheň spálí, nebo ne. S Emahóem o jeho vizích, šamanském tanci a zrnku písku v nás*. In: RESPEKT 27/2007
- Vojtíšek, Zdeněk: *Co je šamanské, je přirozeně lidské. Rozhovor s Pavlínou Brzákovou*. In: Dingir 4/2008. http://www.dingir.cz/pavlina_brzakova.shtml

Vojtíšek, Zdeněk: *Novopohanství a jeho přítomnost v české společnosti*. In: Teologická revue. 2007. <http://www.htf.cuni.cz/HTF-154-version1-NovopohanstvíProTeologickouRevui.pdf>

C: Webové stránky

Carlos Castaneda's Tensegrity. The contemporary expression of the practical wisdom of the seers of ancient Mexico – Presented by Cleargreen Incorporated <http://www.cleargreen.com/>

Čajovna Šamanka <http://www.samanka.cz/>

Čarovné zrcadlo <http://www.carovnezrcadlo.cz/>

Divadlo Kampa <http://www.divadlokampa.cz/>

Global shamanic healing arts. Hiah Park - Korean Shaman <http://www.hiahpark.com/>

Klíčník – šamanské léčitelství <http://klicnik-samanske-leceni.webnode.cz>

Magie – časopis o všem tajemném <http://www.casopismagie.estranky.cz/>

Neo šaman. Šamani a šamanismus v Česku a na Slovensku <http://www.neosaman.cz/>

Nová planeta <http://novaplaneta.com/aktualne>

Ota Luňák. Osobní poradenství, intuitivní koučink, celostní psychologie

<http://ota.lunak.info/cs/co-muzete-ocekavat>

Petr Chobot. Oficiální stránka <http://www.petr-chobot.eu>

Přístav 69. Šamanská léčitelská poradna <http://www.pristav69.cz/>

Schamanismus in Europa. The Foundation for Shamanic Studies Europe <http://www.fss.at/>

Skřídla č. p. 8 <http://skridla.arcs.cz/>

Smysl života. Castaneda, Millman, Redfield, Megre a další <http://senseoflive.com/>

Šamanská jurta. Centrum přirozené spirituality <http://www.samanskajurta.cz/>

Zora Frešová: <http://www.zorafresova.sk>

Příloha

Zápisy ze dvou setkání se šamany Švarcovými - Markéta a Pavel Švarcovi (Přístav 69.

Šamanská léčitelská poradna, www.pristav69.cz)

Ze dvou setkání se šamany Švarcovými jsem pořídila dva zápisy, které jsem následně upravila. Zápisy se omezují na zachycení témat, o kterých byla řeč, aniž by se snažily vystihnout, co se přesně na setkáních dělo. Zůstává zachován původní sled témat. V textu jsou vyznačeny velkým počátečním písmenem některé termíny, které považuji za důležité, pro větší přehlednost jsem se pokusila text rozčlenit na odstavce. Ve druhém zápisu jsou odstavce nadepsané podle dílčích témat a občas rozlišuji mezi tím, co řekl pan Švarc, a mezi tím, co řekla paní Švarcová, protože jsem k tomu měla lepší podmínky. Pro celkové vyznění zápisu to však nepovažuji za důležité, neboť Švarcovi ve všech ohledech pracují společně a při výkladu se vzájemně doplňují.

1. setkání

Společenství Zlatý střed: Festival Ezoterické léto 2012 – Akce pro lidi, kteří milují život, 17. – 19. srpen 2012, Kubasova chata, 562 01 Sudislav nad Orlicí

Šamanismus jako metoda léčení obecně

Šamanismus nemá žádná dogmata nebo tabu, nemá nic společného s vírou, nemá Boha. Není to žádná nauka, ale metoda poznávání, metoda vnímání světa, člověk si v rámci šamanismu zjišťuje všechno sám, má Záměr, který mu k tomu pomáhá. Šamanismus je živý, neustále proměnlivý, stále znovu se tvoří. Šamanské je napojovat se na naše kolektivní vědomí.

Jeden šaman ví, kde na cestě je ten druhý šaman, který bubnuje. Je dobré bubnovat, ale je potřeba vědět, proč buben máme. Buben je průvodce, kůň, který nás na cestě vede, musíme vždy bubnovat s nějakým Záměrem. Když bubnují dva se stejným Záměrem, tak se někde na cestě potkají.

Šamanští spojenci nejsou vizualizace, ale je to fakt, trans není žádný stav alfa. Na světě jsou bytosti, s nimiž šamanismus spolupracuje, není to vizualizace.

Léčení člena kmene se rovná léčení sama sebe. Hledání sebe sama je pomýlená záležitost, každý máme své místo, ale nechceme ho přijmout nebo si neuvědomujeme, kdo jsme, člověk hledá neustále pomoc zvenku, nehledá tam sebe, chce všechno zjednodušit.

Je nebezpečné říkat, co je dobré a co špatné. Člověk se bojí. Silný chce být slabý a naopak, děláme něco jiného, než co opravdu chceme nebo co máme dělat. Člověk nemá sám v sebe důvěru.

Odchýlili jsme se od Záměru, v kmenu by se to nemohlo stát. Člověk potřebuje moudrost starých lidí, zastavit se a poslechnout si je.

Člověk by měl žít ve shodě s přirozeným cyklem. Jaro představuje začátek, léto realizaci, podzim dokončování, zima ohlédnutí se. My lidé respektujeme jen radost a štěstí, měli bychom respektovat i to ostatní - smutek, neštěstí, atd.

Rozlišování a rozdělování na duši a tělo je absolutně nešamanský pohled – je potom velmi složité léčit člověka, protože člověk těžko připustí, že by mu šaman mohl vyléčit třeba zlomenou nohu - protože ji člověk chápe jen jako tělo.

Šamanismus funguje na principu „změním-li uvnitř, změním i venku“.

2. setkání

Šamanská poradna Přístav 69: Seminář Základy Šamanismu, 25. 8. 2012 - 26. 8. 2012, Pavel a Markéta Švarcovi, U Konečné 86, 190 12 Praha 9 – Dolní Počernice

25. 8. 2012

O šamanismu obecně

Šamanismus je energetická realita (toto poznamenal jeden z účastníků semináře, a pan Švarc na jeho poznámku navázal) – pracuje s energetickou realitou.

„Přijde mi, že Harner a spol. vykopali ze šamanismu tu techniku a zbavili ho posvátna, udělali z toho technicistní proces.“ (Markéta Švarcová)

Spojit praktické s posvátným je náročné.

„Udělali z šamanismu, z šamanského bubnování 'bavendo', ale to už není šamanské. Jediné šamanské bubnování je to, kde je Záměr.“ (Pavel Švarc)

„Spojenec jakožto 'léčivá vizualizace' je nepřijatelný výraz.“ (Markéta Švarcová)

Rozdíl mezi magií a šamanismem

Nelze se zabývat šamanismem a 'nenamočit se', běžná magie – ale ne hermetismus - je manipulace, tam se člověk 'nenamočí'. Jde nám o Návrat k jinému vidění světa, poznání ve smyslu návratu k vnímání, které nám je přirozené, rozbouráváme koncepty, abychom se sjednotili s vnitřním a vnějším, uvědomili si, že svět je živý. Neléčí rostlina, ale duch rostliny. (Následovalo vysvětlení, proč by se Češi či Evropané neměli léčit bylinami, které se v našich klimatických podmínkách přirozeně nevyskytují, a proč by se měli léčit nejlépe bylinami, které si sami vypěstují.)

Šamanský záměr, člověk, sounáležitost s celkem, vymezení šamanismu vůči monoteismu

Všechno stojí na záměrech, můžeme do všeho vložit svůj Záměr. Jsme součástí něčeho. To šamanské je v Jednotě, nedá se říct, jestli mrak prší pro šamana nebo naopak (šaman je pro mrak). Pojem 'univerzální láska' je touha po respektu, po sounáležitosti. Když se člověk zabývá šamanismem, když dělá šamanismus, musí se vždy zabývat Celkem. Musí se (člověk jakožto šaman) zabývat i sám sebou, svým vnitřkem, ale ve skutečnosti to dělá také pro Celek.

„Problém je, že neslyšíme Sebe, že se neposlechneme, navykli jsme si plnit příkazy, že druhý člověk nám přesně řekne, co máme dělat. Šamanská práce je ale o Kruhu, o spolupráci.“ (Pavel Švarc)

Polyteismus je o Kruhu, když přijde monoteismus, nastane hierarchie. Tzv. 'magie' v šamanismu se užívá pouze jako 'divadlo'.

Šamanské rituály a hry, víra, léčba

Rituály a hry slouží jako nástroje koncentrace, dokážou udržovat pozornost. Léčivé je Vědomí šamana na pozadí rituálu. Šamanismus je na rozdíl od magie Tvorba nového, magie je manipulování s tím, co již existuje.

„Neplatí, že 'víra tvá tě uzdraví', ale že 'víra tvá tě pomůže otevřít k uzdravení'.“ (Pavel Švarc)

Základem šamanismu je kruh jako jednota, kde každý má své místo.

„Šamanismus je vnímání světa staré jako lidstvo samo, je to nejrozšířenější druh spirituality.“

(Pavel Švarc)

Můžeme vzít metodu (šamanismus), ale těžko z nás budou třeba indiáni. To šamanské je to, co odpovídá na potřeby toho kruhu, ne vtačování kultury do někoho.

Šamanky, malba, tanec

Je víc šamanek než šamanů. Dolní svět, se kterým šamanismus pracuje, patří víc ženám, více patří mužům. Ve spoustě kultur existují zároveň obě role: je tam zároveň šaman a medicínman. Jeskynní malby – jsou o pocitu sounáležitosti. Tanec slunce – je o odevzdání síly zpět bizonům, aby se znovu nastolila rovnováha ve světě. Není to o bohu, ale o jednom duchu – 'jednoduchu' (jednoduchosti).

Dogma šamanismu

„Šaman je ten, který vidí ve tmě.“

Jediné 'dogma' šamanismu je rozdělení na horní – střední – dolní svět. V horním světě jsou rádci, střední svět je 'ten náš', v dolním světě jsou spojenci, pomocníci, čerti - s těmi spolupracují sibiřští šamani. Je to to samé jako draci. Pomocníci nám nesou léčbu a sílu, moc.

26. 8. 2012

Šamanismus v životě člověka, trauma jako ztráta duše, samoléčba

Šamanismus není metoda pouze duchovní, ale i praktická. Musí se projevit v praktickém životě. Když dokážeme naslouchat Spojenci, dokážeme naslouchat i člověku vedle sebe. Šamanismus umí přetransformovat bolest, pokud jsme rozhodnutí s ní žít. Pomáhá pochopit, proč se některé věci v životě dějí. 'Odpovědět si' je něco jiného než 'dostat odpověď'. Když odpověď dostaneme, tak to s námi 'otřese'. Šamanské je, když člověk zažije trauma, ale vyjde z něj 'vítězně', posune se, negativní zkušenost přetransformuje v pozitivní. Při traumatu ztratí člověk část duše, ale když se půjde zeptat, dostane odpověď a část duše se mu vrátí. Problém je, když se jde člověk omlouvat nebo obhajovat se sám před sebou. Pak totiž ztratí další část duše, protože se na sebe 'vybodl'.

Manipulace, pomoc ostatním, propojení, rodina a rod, rozchod

Musím pomáhat ostatním s tím, že jde hlavně o mě. *Nelítostnost* nebo *bezlítostnost* (pozn. - viz Castanedovy romány apod.) je základ, není to ale bezcitnost. Většina lidí se chce potvrdit, chce, aby došlo na jejich slova, to je znak toho, že nechtějí růst, že mají velké

zranění a léčí ho 'upířským' způsobem, nutí ostatní, aby za ně dělali jejich volby. Když někdo zvolí v rámci Sítě netradiční krok, netradiční řešení, rozhýbe celou Sít', vytvoří na tu Sít' obrovský tlak. Být hlavou rodiny, tahounem znamená nést tradici a pravidla rodu, je to těžká pozice, ostatní se vezou. Konflikt při rozchodu je nevyhnutelný, protože si chceme vybojovat zpět svou duši. Existují standardní typy chování v rodinách, které vedou k nemocem. Rakovina vzniká kvůli oslabování orgánu, který má své vlastní vědomí. U žen je to často děloha.

Šamanské léčitelství

Šamanské léčitelství vychází z toho, že kmen léčí sám sebe. Šaman léčí toho, bez něhož kmen padne a jehož příběh se dotkne jeho srdce. Každá matka léčí své děti, léčení je přirozená vlastnost našeho vědomí, každý ji má, aniž o ní ví. Šaman léčí člověka, kterému něco chybí nebo přebývá, třetí typ léčby je převod mrtvých.